

IGNÁCZ KÁROLY

Választói magatartás 1926-ban

A kormánypárt választási gépezetének működése és egy statisztikai felmérés tanulságai nyílt szavazású választókerületekben*

Az 1926. évi országgyűlési képviselő-választást a bethleni politikai konszolidáció sikeres lezárásaként szokás értelmezni. Egyben a Horthy-kor „egészén belül az 1926. decemberi szavazás tekinthető a legérdektelenebbnek és a legkevésbé mozgósító jellegűnek: ekkor volt legmagasabb az egyhangúan elnyert mandátumok és legalacsonyabb a képviselőjelöltek száma”.¹ A tétnélküliséget mutatta, hogy a kormánypárt, az Egységes Párt (EP) és koalíciós partnere, a Keresztény Gazdasági és Szociális Párt (KGSZP) már a tényleges szavazás megkezdése előtt magukénak tudhatták a parlamenti többséget. A két párt ugyanis az összes mandátum 35%-át előre megszerezte az olyan egyhangú választókerületekben, ahol az ajánlások elbírálása után csak egy EP- vagy egy KGSZP-jelölt (illetve Kecskemét városában csak egy – kormánypárti – lista) maradt.² A mandátumok további 15,5%-áról pedig olyan választókerületekben döntöttek szavazással, ahol a kormánykoalíció két-három jelöltje versen-

* A tanulmány az NKFI (PD 113041) és a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

¹ PÜSKI Levente: *A Horthy-rendszer (1919–1945)*. Pannonica, [h. n.], 2006. 114.

² A 199 egyéni választókerületből végül 90 lett egyhangú (45%), ezek megszólása: 72 Egységes Párt (de ebből kettő késői visszalépés miatt a szavazás napján vált csak egyhangúvá), 13 KGSZP, 5 más jelölt. A szintén egyhangú kecskeméti listás kerület két mandátumot jelentett a kormánypártnak. HUBAI László: *Magyarország XX. századi választási atlasza 1920–2000*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2001. I. kötet. 43–44. és CD.

gett egymással.³ Ezzel összefüggésben a választójogosultak közel egyharmadának nem is kellett szavaznia, míg további 15%-uk csak kormánytámogató jelöltek közül választhatott.

A választás mandátumokban kifejezett eredményét tekintve Bethlen István kormánya elsöprő győzelmet aratott. A 199 egyéni, nyílt szavazású választókerületből összesen 189 helyen győzött kormánytámogató (159 egységes párti, 25 KGSZP és 5 további) jelölt, míg négy helyen olyan neves ellenzékinak számító politikusok (Apponyi Albert, Gaál Gaszton, Gömbös Gyula, Sigray Antal) szereztek egyhangú mandátumot, akiknek képviselőségét Bethlen nem kívánta megakadályozni.⁴ Az egyéni kerületek egyöntetűségével szemben a titkos és listás szavazású városi helyeken komolyabb verseny folyt, ott a szavazatok és a mandátumok kevesebb mint felét kapta a kormánypárt és koalíciós partnere. Összességében az EP így is a parlamenti helyek közel 70%-át szerezte meg, és a KGSZP 14%-ával kiegészülve dominálta a képviselőházat.⁵

Mire lehet következtetni mindebből az akkori közhangulatra, illetve a választói magatartásra? Romsics Ignác Bethlen-életrajzában – elismerve a kormánypártnak kedvező választási rendszer és gyakorlat bizonyos befolyásoló szerepét – úgy érvel, hogy az előző választáshoz, 1922-hez képest az ország hangulata ténylegesen megváltozott, a kormánypárt és a miniszterelnök támogatottsága egyértelműen nőtt a konszolidáció gazdasági és politikai sikereinek köszönhetően.⁶ Romsics egyetértően

³ Utóbbiak száma 38 volt, ami a fenti 85 egyhangú mandátummal együtt már pont többséget jelentett a 245 fős képviselőházban. Hubai László összesen eggyel kevesebb, csak 122 ilyen mandátumról ír (I. m. I. kötet. 42.), de a részletes adataiból kiderül, hogy egy esetet nem számolt bele (Kalocsa: két EP- és egy KGSZP-jelölt). A választási adatok forrása itt és a továbbiakban: HUBAI László: I. m. CD.

⁴ A maradék hat hely közül kettőt a Gaál-féle Agrárpárt, négyet a különböző (liberális, keresztény, fajvédő, ellenzéki) irányultságú pártonkívüliek szereztek meg.

⁵ A többségi, nem arányos választási rendszerben az Egységes Pártnak ehhez elég volt az összesített (egyéni és listás) szavazatok 51%-át, csak a hivatalos jelöltjeit és listáit nézve a 42%-át megszereznie.

⁶ A titkos kerületek 1922-es és 1926-os eredményeit nem lehet egyszerűen összehasonlítani, mert pont ott változott a választási rendszer (csökkent az ilyen kerületek száma, egyéni helyett listás szavazás lett) és a pártrendszer is

idézi – egész pontosan nem tartja „nagy túlzásnak” – mértékadó kortárs közéleti személyeknek azon állítását, miszerint Bethlen valószínűleg egy „titkos és széles körű választás” esetén is megszerezte volna a parlamenti többséget.⁷ Ezzel szemben Kende János az 1926-os választást bemutató tanulmányában a család és erőszak lényeges szerepét hangsúlyozza, az akkori ellenzéki újságokból és más forrásokból sok példát hozva széles körű visszaélésekről, „a közigazgatás terrorjáról” ír. Összességében pedig úgy értékeli, hogy bár „Bethlen szinte »túlgyőzte« magát”, az ellenzéki erők kudarcát túlzás lenne csak a hatósági terrorral magyarázni: utóbbiak végül is elfogadták a rendszer játékszabályait, azaz elindultak a választáson, miközben „maguk sem hittek, hihettek abban, hogy akár együtt, akár külön-külön alternatívát ígérhetnek Bethlennel szemben”.⁸

Hubai László választási atlaszában az 1926-os választás modellszerűségét emeli ki, mert akkor „szinte páratlan tisztasággal látható Bethlennek a pártpolitikai struktúráról vallott elképzelése és annak megvalósulása”. Eszerint a vidéki, nyílt szavazású kerületekben „az imitált választási versengés a hivatalos kormánypárti (EP + KGSZP) és a nem hivatalos jelöltek között zajlik. A mindig előforduló néhány fontos, párton kívüli személyiség mellett csak a szövetséges regionális kispártok jelöltjei juthatnak képviselőséghez. Ehhez képest minden más jelölés csak helyi jelentőségű zavar, amit a Bethlenhez lojális közigazgatási apparátus sikerrel iktat ki.” Ezzel szemben a városi, titkos kerületekben „viszonylag szabad a verseny” a kormánypárt, a kereszténypárt, illetve a rendszer kereteit elfogadó

átalakult. 1922-ben az EP például csak a titkos kerületek felében indult, míg négy évvel később már mindenhol. Összességében mégis egyértelmű, hogy e helyeken 1926-ban a kormánypárt és szövetségese nem csak a korábban szétaprózódott jobboldali szavazatokat gyűjtötte össze, de azon túlmenően is nőtt a támogatottsága (összesítve 45%-ra), miközben 1922-höz képest a szociáldemokraták visszaestek (összesítve 39%-ról 29%-ra), illetve a liberális pártok közel ugyanúgy szerepeltek (19-20%).

⁷ ROMSICS Ignác: *Bethlen István. Politikai életrajz.* 2. kiadás. Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 251.

⁸ KENDE János: Egy túlnyert választás – 1926. In: FÖLDES György–HUBAI László (szerk.): *Parlamenti választások Magyarországon 1920–2010.* 3. kiadás. Napvilág Kiadó, Budapest, 2010. 110–132., 125–127., 131.

ellenzéki erők között. A kormánypárt mandátumokban megmutatkozó sikerét tehát „erősen relativizálja a nyílt szavazás módszere”, ugyanakkor Hubai úgy gondolja, hogy „a párt valós társadalmi támogatottsága a konszolidáció sikerei révén minden valószínűség szerint mindenképpen biztosította volna a viszonylagos többséget.”⁹ Végül Boros Zsuzsanna a korszak parlamentarizmusát elemző munkájában úgy összegzi az 1926-os választást, hogy az „a politikai rendszer stabilitását és legitimitását” mutatja, amelybe az ellenzék többsége is bizonyos módon beilleszkedik, miután „a véleménynyilvánításhoz, a szervezkedéshez való alapvető jogát nem vonják kétségbe”. Ugyanakkor a „sikeres konszolidáció között zajló választások háttérében súlyos feszültségek létét jelzi”, hogy azokra a radikális ellenzéki pártokra, „amelyek mögött jelentős radikalizálható tömegek sorakozhattak” volna fel, a szavazást a kormányzat erőszakos módon akadályozta meg.¹⁰

A korabeli választási rendszert és eredményeket egyértelműen az egyéni, nyílt szavazási választókerületek határozták meg, mert azokban dőlt el a mandátumok 81%-a, így a kortársak kritikái is nagyrészt ezekre irányultak.¹¹ Zentay Dezső a *Szocializmus* folyóiratban megjelent cikkében az ellenzékiek elleni „hajtóvadásatról” írt, és a hatóságoknak a választások tisztaságát sértő tevékenységét annyira általánosnak és olyan súlyúnak tartotta, ami miatt ki lehet jelenteni: „Nem az or-

⁹ HUBAI László: I. m. I. kötet, 42., 44.

¹⁰ BOROS Zsuzsanna: Parlamentarizmus a Horthy-korban (1919–1944). In: BOROS Zsuzsanna–SZABÓ Dániel: *Parlamentarizmus Magyarországon (1867–1944)*. 2. kiadás. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2008. 266. – Boros hasonló témájú tanulmányában nem fogadja el a Hubai-féle „imitált választás” meghatározást a nyílt szavazású kerületekre, helyette egységesen „limitált, korlátozott választási lehetőség”-ről ír, amely fokozottabb mértékben érvényesült a nyílt helyeken. BOROS Zsuzsanna: *Parlamentarizmus a két világháború közötti Magyarországon*. In: BOROS Zsuzsanna (szerk.): *Parlamenti viták a Horthy-korban*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2006. I. kötet. 13–122., 41.

¹¹ A parlamentarizmust és annak egyes részkérdéseit tárgyaló korabeli írásokból Boros Zsuzsanna állított össze több dokumentumkötetet, illetve összegezte azokat egy bevezető tanulmányában. Az alábbiakban az ő munkája nyomán három olyan kortárs véleményt emelek ki a választásokról szóló munkákból, amelyek a választói magatartás kérdéséhez is kapcsolódnak. Lásd Uo. I. kötet. 64–66.

szág lakosságának független akarata nyilatkozott meg most, hanem a szervezett közigazgatás remekelt.”¹² Már nem közvetlenül az 1926-os választásokat értékelve, de annak tanulságai alapján elmélkedett a választói magatartás sajátosságairól 1929-ben Gratz Gusztáv, aki maga is nyílt kerületből, kormánytámogató pártonkívüliként jutott be az képviselőházba.¹³ „Kormánypártunk ma is, úgy, mint a múltban, a legkülönbözőbb politikai világnézetek híveit foglalja magában, ellenzéki pártjaink pedig jelentéktelenek és széjjel vannak forgácsolva. A magyar választó ma voltaképpen nincsen is abban a helyzetben, hogy szavazatával hozzájáruljon annak a kérdésnek az eldöntéséhez, miként alakuljon ki az állam akarata. Ha ellenzéki jelöltre szavaz, előre tudja, hogy az a párt, amely mellé állt, többségre nem tehet szert [...] Ennek folytán az ellenzékre szavazás nálunk [...] csak egyszerű tüntetés a kormány ellen, amire talán azok között is, akik szívesen juttatnának többségre valamilyen más irányzatot, nem sokan éreznek magukban kedvet.” Emellett a konzervatív-liberális politikus és történetíró komoly problémának tartotta a dualizmus évtizedeiből örökölt, nem demokratikus mentalitást, amelyet „a választók akaratainak mesterséges, hatóságok útján való befolyásolása” alakított ki, és így például a „meggyőződéshez ragaszkodás helyett” a választók olyan jelöltet támogatnak, „aki a kerületnek és az egyes választóknak külön kívánságait [...] a legsikeresebben tudja előmozdítani, rendszerint azért, mert közel áll a kormányhoz”.¹⁴

¹² ZENTAY Dezső: Az 1926-os téli hajtóvadászat. Adatok, megjegyzések, tanulságok az országgyűlési képviselőválasztásokról. *Szocializmus*, XVII/1. (1927. január) 1–15., 8.

¹³ 1926-ban a bonyhádi választókerületben győzött egyetlen, szociáldemokrata ellenfelével szemben.

¹⁴ Gratz egyértelmű elfogultsággal az ellenzéki erőket okolja, hogy nem alkotnak egyetlen, erős, kormányképes pártot, ami lehetővé tenné a kétpárti kormányzati váltógazdaságot, illetve kikerüli azt a kérdést, hogy a Bethlen-kormánynak milyen szerepe van a nem megfelelő „színvonalú” választói mentalitás fenntartásában. Ugyanakkor, ha óvatosan is, de a választási rendszer nem demokratikus elemeinek (például a nyílt szavazás) fokozatos megszüntetését javasolja. GRATZ Gusztáv: Demokratikus fejlődés. In: BOROS Zsuzsanna (szerk.): *Parlament, pártok, választások a Horthy-kori Magyarországon*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2002. I. kötet. 385–395., 392–395. – Boros Zsuzsanna egyébként vitatta Gratz egyik állítását: „a proteszt szavazatnál talán mégis többet,

A konzervatív szociológus, Weis István Gratznál jóval kritikusabban értékelte a parlamentarizmus és a választások működését, és abban a kormány szerepét 1931 októberében lezárt könyvében. Szerinte „a választási rendszert inkább külszínnek tekinthetjük”, miután „nemcsak ellenzéki lapokban [...], hanem a kormány sajtószerveiben is egészen nyíltan emlegetnek hivatalos [képviselő]jelöltek¹⁵ és megírják, hogy nem is a kormány, hanem a közigazgatás X úrral szemben Y urat pártolja”. Tehát „a választás külszíne alatt tulajdonképpen a kinevezési rendszer győzedelmeskedett” pár kivétellel a nyílt kerületekben. „A kormánynak a törvényhozók személyének kiválasztására gyakorolt hatása annyira döntő, hogy – a parlamentarizmusnak legalább külszínét fenntartandó – egyes ellenzéki politikusokat szintén kinevez, amennyiben nem állít fel velük szemben hivatalos jelöltet és a nem hivatalos ellenjelöltet nem részesíti a szokásos támogatásban.” Weis szerint a parlamentarizmusnak általános veszélye, hogy „a kormányon lévő párt önmagát az állammal, programját a nemzet közjával azonosítja, és uralmának meghosszabbításáért hajlandó erkölcsileg és politikailag elítélendő eszközök igénybevételére is. Ezeknek az eszközöknek igen nagy a változatossága: a választójog anyagi feltételeinek, a választási eljárásnak, a választókerületi beosztásnak egyoldalú szabályozásától a választási visszaélésekig, a saját párthíveiknek juttatott anyagi és közéleti előnyöktől a más pártállású emberek elnyomásáig és előnyökből való kizárásáig, saját megbízható párthíveik pártolásától a gondolkodó emberek üldözéséig és a vak eszközként jelentkező szürke középszerúségek előtérbe helyezéséig szinte kimeríthetetlen változat van”. Mindezek miatt gyökeres parlamenti reformra van szükség Magyarországon, kezdve a nyílt szavazás megszüntetésével. „A közhatalomtól függés korában és országában nevetséges dolog nyílt választásról beszélni, vagy annak eredményére hivatkozni. A titkos

illetve mást (is) kifejezett az ellenzéki voks [...], bár a korabeli választói magatartásról kevés ismerettel rendelkezünk”. BOROS Zsuzsanna: *Parlamentarizmus a két világháború...* I. m. I. kötet. 65.

¹⁵ A hivatalos jelöltek a kormány által nyíltan támogatott jelöltek voltak, de nem feltétlen egységes pártiak: a választási megállapodás révén lehettek KGSZP-hez tartozó politikusok, illetve egyes helyeken pártönkivüliek is.

szavazást nem külföldi kizárólagos érvényesülése teszi szükségessé, és mindenki ismeri az azzal járó veszélyeket is, most azonban adott helyzet, hogy másként az egyes állampolgárok szavazatai útján nemzeti akarat nem alakulhat ki, az egyesek és tömegek nézeteiről másképp tudomást nem szerezhethünk.”¹⁶

Kortárs elemzői és az utólagos történeti értékelések tehát a hasonlóságok mellett más-más jellemzőit emelik ki az akkori választásoknak, sőt, egyes kérdésekben ellentétes véleményyt fogalmaznak meg. Jelen tanulmányban egy részletes helyi vizsgálat alapján fogom bemutatni a választói magatartást a Bethlen István által kialakított rendszerben, a nyílt szavazású kerületekben, amihez több szempontból is indokolt az 1926-os választást venni kiindulópontnak. A békés körülmények, az „érdektelenség” és az „egyhangú” eredmények mind arra utalnak, hogy a kormányzat szempontjából ez a választás felelt meg leginkább az ideálisnak, így a rendszer alapvető működési mechanizmusai ekkor érvényesültek a legtisztábban. A kormányzat alaposan fel tudott készülni a választásra, és igyekezett minden – a szűkebb politikain túli – információt is begyűjteni. Így a Belügyminisztérium részletes megyei kimutatókat kért az engedélyezett, megtagadott és felosztatott kampánygyűlésekről; a választásokhoz kapcsolódó letartóztatásokról és kitiltásokról; az ajánlásgyűjtés akadályozása miatti vagy más (hatósági) akciók elleni panaszokról.¹⁷ A Miniszterelnökség utasítást adott a választási falragaszok, hirdetések, röpcédulák és kortesversek „lehető legteljesebb” összegyűjtésére és megőrzésére.¹⁸ Szintén a Miniszterelnökség rendelte el statisztikai kimutatások készítését a választókról és a választói ma-

¹⁶ Az elemzés már az újabb, 1931 nyári országgyűlési választások, illetve Bethlen lemondása után jelent meg. WEIS István: *Hova? A magyar jövő útja*. Athenaeum, Budapest, 1931. 71–76. Idézi: BOROS Zsuzsanna (szerk.): *Parlament, pártok, választások...* I. m. I. kötet. 397–399.

¹⁷ A bizalmas adatgyűjtés kimondott célja „az ellenzéki sajtóban elhangzott panaszokra adandó válasz alaposságának biztosítása” volt. 5445/1926. VII. res. körlevél a főispánokhoz és főkapitányokhoz (1926. 11. 29.) Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára (továbbiakban: MNL PML) IV. 401.a Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye főispánjának bizalmas iratai. 25. doboz.

¹⁸ Az első szavazási nap előtti napon kiadott utasításnak (593/1926. res.; 1926. 12. 07.) azonban a visszajelzések alapján a helyi közigazgatás nem, vagy

gatartásról.¹⁹ A jó forrásadottságok tehát lehetővé teszik, hogy részletesen megvizsgáljam a kormánypárt „választási gépezetének”, azaz a közigazgatásnak és a hatóságoknak a működését, számos helyi történettel és példával illusztrálva bemutassam, hogyan nézett ki a választási hadjárat az ő szemszögükből és hogyan befolyásolták az eredményeket. Ennek tanulságait felhasználva elemzem a korabeli választói és szavazói statisztika adatait, végül egy kerület példáján keresztül bemutatom a választói magatartás egy további lehetséges, de nem számszerűsíthető jellemzőjét. Mindezt elsősorban egy helyi vizsgálatra alapozva fogom megtenni, amelynek során az akkori Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyének az északi és középső területein elhelyezkedő 15 nyílt szavazású egyéni választókerület²⁰ anyagait, elsősorban a főispáni bizalmas iratokat dolgoztam fel.²¹

A választási gépezet működése

A dualista korszakhoz hasonlóan a kormánypárt kampány- és választási szervezete alapvetően a helyi közigazgatásra épült a Horthy-korban is. Sőt, a közigazgatás kormánynak való politikai alárendeltsége erősödött is. A dualizmus kori választásokról

csak részlegesen tudott megfelelni, mert azt későn, a választások után kapták meg. Uo.

¹⁹ 175/1926. ME. res. rendelet (1926. 11. 20.). Uo. – A felmérés helyi (Pest és Fejér megyei) vallási részadataiból már készült tanulmány: TOMBOR László: Adalékok a református lakosság választásra jogosultságához és politikai irányultságához. In: PÜSKI Levente–TIMÁR Lajos–VALUCH Tibor (szerk.): *Politika, gazdaság és társadalom a XX. századi magyar történelemben II.* KLTE Történelmi Intézet Új- és Legújabbkori Magyar Történelmi Tanszéke, Debrecen, 2000. 21–34.

²⁰ A 15 választókerület: Alberti, Alsódabas, Aszód, Bia, Gödöllő, Gyömrő, Monor, Nagykáta, Pilisvörösvár, Pomáz, Ráckeve, Soroksár, Törökbálint, Tura, Vác.

²¹ E választásról háromdoboznyi, külön számon gyűjtött főispáni bizalmas irat maradt fenn. A dobozok palliumainak egyik része a választókerületenként külön-külön gyűjtött iratokat, másik része azonban vegyes, széles dokumentumokat tartalmaz. Az anyag a jelentős mennyiség ellenére sem tekinthető teljesnek. MNL PML IV. 401.a 24–26. doboz: Országgyűlési képviselőválasztások előkészítése, 1926/126. iratszám.

szóló szakirodalom, ha eltérő hangsúlyokkal is, de megemlíti a tartósan ellenzéki többségű törvényhatóságokat, ahol emiatt a kormánybefolyásolásnak csak korlátozott(abb) lehetősége volt.²² Ilyen komoly politikai ellenerőről nem beszélhetünk a Horthy-korban, még ha az egyes választásokon ismerünk több olyan esetet is, amikor a helyi közigazgatás részben vagy egészen szembeszállt a központi akarattal, esetenként sikerrel. Erre példákat alább, a vizsgált 1926-os választásnál is be fogok mutatni, annak hangsúlyozásával, hogy a kormányzat és a közigazgatás összhangja pont ekkor volt a legzavartalanabb, és ezért a választási gépezet működése a legsikeresebb. Az 1922. évi nemzetgyűlési választásoknál még szerepet játszottak a bethleni rendszer kialakulásával járó konfliktusok, a kormánypárton és a közigazgatáson belüli ellentétek, míg az 1930-as években a gazdasági és politikai válságok, hatalmi harcok okoztak helyi szinten komoly problémákat a választási szervezet működésében.²³ Ehhez képest 1926-ban, a bethleni konszolidáció végén egy szilárd, megbízható és felkészült közigazgatási apparátus állt a kormány(fő) rendelkezésére. Ennek kulcsfigurái a törvényhatóságok élén álló főispánok voltak, akiknek politikai tisztviselőként az egyik fő feladatuk éppen az volt, hogy szervezzék és irányítsák a kormánypárt választási szervezetét és biztosítsák a hivatalos jelöltek győzelmét.²⁴ 1926-ban már szinte kivétel nélkül olyan személyekből állt a főispáni kar, akiket Bethlen miniszterelnöksége alatt neveztek ki,²⁵ így az ő politikai megbízhatóságuk és alkalmasságuk nagyban hozzájárult a választás sikerhez. Ahogy az is, hogy vidéken az

²² GERŐ András: *Az elsőpró kisebbség. Népképviselet a Monarchia Magyarországn.* Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, Budapest, 2017. 178–184.; VARGA Lajos: Országgyűlési választások a dualizmus korában. In: FÖLDES György–HUBAI László (szerk.): I. m. 15–45., 27–31.; SZABÓ Dániel: Magyar parlamentarizmus az Osztrák–Magyar Monarchiában (1867–1918). In: BOROS Zsuzsanna–SZABÓ Dániel: I. m. 139.

²³ BOROS Zsuzsanna: *Parlamentarizmus a Horthy-korban...* I. m. 246.

²⁴ A főispánok politikai szerepéről részletesen: TAKÁCS Tibor: A főispáni kar társadalmi összetételének alakulása a két világháború közötti Magyarországon. *Századok*, 2000/5. 1029–1101., 1031–1032.

²⁵ Uo. 1038.

akkori „vármegyei, városi és községi önkormányzatok többsége kezdettől fogva jó és szoros együttműködést tudott kialakítani a kormánnyal”.²⁶ Így például a vármegyei közgyűlések által választott önkormányzati, egyben közigazgatási tisztviselők, mint az alispán és a járási főszolgabírók, szolgabírók is a kormánypárt választási szervezetéhez tartoztak, továbbá a legtöbb helyen azt erősítették a városi polgármesterek, községi bírók és jegyzők is. A dualizmus kori minták és szerepfelfogások továbbélését – a nyílt szavazás visszahozása mellett – az is biztosította, hogy az önkormányzatok és a közigazgatás irányítása a hagyományos, 1918 előtti helyi vezető réteg kezébe került vissza, miután e területen 1919 után nem történt reform, demokratisálás, így például a még 1913-ban választott törvényhatósági bizottságok tovább működtek egészen 1929-ig.²⁷

A közigazgatás választási szerepénél eddig elsősorban az ellenzéki pártokat és jelölteket korlátozó tevékenységeket hangsúlyozta az irodalom, ezért érdemesnek tartom részletesen bemutatni, hogyan nézett ki és működött a maga teljességében a kormány(párt) választási gépezete. Bár a választási kampányban sok utasítás és egyeztetés szóban történt (például a főispán által összehívott központi, illetve az egyes kerületek ügyében tartott gyűléseken, személyes és telefonos megbeszéléseken), a fennmaradt részletes Pest megyei iratanyagból, illetve az 1926-os választásokhoz kapcsolódó más forrásokból jól rekonstruálható mind a gépezet működése, mind az egyes helyeken óhatatlanul felmerülő kisebb-nagyon problémák is.²⁸

²⁶ PÜSKI Levente: A bethleni politikai berendezkedés az 1920-as években. In: *Gróf Bethlen István és kora*. Osiris Kiadó, Budapest, 2014. 57–74., 64–65.

²⁷ A Bethlen-kormányok tudatos halogatása után végül 1929-ben került sor átfogó reformra és önkormányzati választásra, miután a helyi elitcsoportok már megszilárdították pozícióikat. PÜSKI Levente: *A Horthy-rendszer...* I. m. 190–192.

²⁸ A Pest megyei iratanyag feldolgozásával Tombor László már írt az 1926-os választásról, de inkább leíró jelleggel, általános képet adva annak lefolyásáról, a jelöltekről, a kampányról, az eredményekről és az utóéletéről. Tombor László: Az 1926-os országgyűlési választások Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében. In: ZÁVODSZKY Géza (szerk.): *Fuga temporum. Ünnepi kötet Eperjessy Géza 70. születésnapjára*. ELTE TFK, Budapest, 1997. 207–229.

A közigazgatás választási működését országosan a belügyminisztérium irányította és ellenőrizte, 1926-ban Sztranyavszky Sándor államtitkár vezetésével. Ő tartotta a kapcsolatot a főispánokkal, illetve problémás ügyek esetén akár közvetlenül a főszolgabírókkal vagy a polgármesterekkel is. „Felsőbb instrukcióm az volt, hogy a hivatalos jelölteknek természetesen győzniük kell, de szigorúan tartózkodjam minden erőszakos és törvénytelen beavatkozástól; kivételt képeznek az októbrista pártok, az ilyen képviselőjelölteket szükség esetén a legkeményebb eszközökkel is el kell nyomni” – foglalta össze az általános központi utasítást Kozma György vásárosnaményi főszolgabíró.²⁹ Ez azonban a gyakorlatban, mint látni fogjuk, sokszor úgy érvényesült, hogy a „győzni kell” parancsa erősebb lett az „erőszakos és törvénytelen eszközöktől való tartózkodás” elvénél. A kormánypárt kampányának szervezésében a Miniszterelnökség is szerepet játszott, ott Prónay György államtitkár felelt a választási ügyekért, aki szintén utasításokat adott a főispánoknak, és információkat kért tőlük.

A közigazgatási szereplők számára a választások komoly tétet birtak: egyrészt meg kellett felelni a központi elvárásnak, de jó teljesítménnyel és eredménnyel érdemeket is lehetett szerezni. Az ilyen politikai szolgálatok segíthették az adott szereplő hivatali karrierjét is, pár esetben a főispáni kinevezéshez is hozzájárultak.³⁰ Több főszolgabírói (győzelmi) jelentés – ennek megfelelően – a saját teljesítmény jelentőségét emeli ki a felsőbb hatóságok számára. Mindezek miatt a rövidre szabott, de intenzív kampányidőszak alatt a közigazgatásnak a választási ügyek intézése, és ezen belül is a hivatalos jelölt győzelmének biztosítása nemcsak az egyik, hanem a legfontosabb feladatává vált. A siker legfőbb kelléke ugyanis – az alsódabasi főszolgabíró megfogalmazásában – a hatóságnak és vezetőjének ébersége, mindenütt való jelenléte és gyorsasága volt, így volt olyan nap

²⁹ Kozma György naplójegyzete 1926-ról. NEMES Dezső–KARSAI Elek (szerk.): *Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945*. III. kötet. *Az ellenforradalmi rendszer gazdasági helyzete és politikája Magyarországon 1924–1926*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1959. 639. Idézi: KENDE János: I. m. 127.

³⁰ Ilyen esetekre példa: TAKÁCS Tibor: I. m. 1038., 1050.

a kampányban, amikor ő a járását ellenőrizve több mint 250 km-t tett meg autóval.³¹ Ennek következtében minden más ügy értelemszerűen háttérbe szorult, ahogy Kozma György írta: „elfoglaltságom folytán nemcsak [magán]levélírássra, de a választási ügyeken kívül egyéb hivatalos dolgaimra sem jut idő”.³²

A közigazgatás választási tevékenysége már a választás hivatalos kiírása (1926-ban november 16.) előtt megindult. Ennek egyik első fontos lépése az volt, hogy biztosítsák a hivatalos választási tisztviselők és testületek kormánypártiságát, így a választás során (kiemelten az ajánlások elbírálásánál, a karhatalom felhasználásánál és a szavazás lebonyolításánál) végig érvényesüljön a hatalom kontrollja. A törvény szerint a választókerületek választási biztosait a területileg illetékes királyi ítélőtábla jelölte ki az ott működő bírák sorából,³³ de a gyakorlatban a főispánoknak meghatározó beleszólásuk volt a kiválasztásban, ahogy az a Preszly Elemér Pest megyei főispánnak küldött kormányzati táviratokból kiderül: a „[t]áblák elnökei készséggel honorálni fogják Méltóságod óhajait választási biztosok kijelölésére. Óhajokat azonban sohase intézze írásban, hanem mindig [élő]szóval”.³⁴ A törvény szerint a kerületek választási bizottságainak elnökeit a helyi önkormányzati testület (a vármegyei vagy városi törvényhatóság, illetve a külön kerületet alkotó rendezett tanácsú város) központi választmánya választja meg, míg további tagjait a választási biztos jelöli ki.³⁵ A gyakorlatban azonban a választási bizottságok, illetve a szavazatszedő küldöttségek összeállítására a főszolgabírók, illetve a polgármesterek tettek javaslatot a főispánnak,³⁶ és azt

³¹ Jelentés a választásról a főispánhoz (1926. 12. 26.). MNL PML IV. 401.a 25. doboz.

³² Kozma György levele testvérének, Kozma Miklósnak (1926. 11. 24.). MNL Országos Levéltára (OL) K 429 Kozma Miklós iratanyaga. 14. 2 d. Választások, 1926. – Kozma járásához két választókerület tartozott: a vásárosnaményi és a tarpai.

³³ 1925. évi XXVI. tc. az országgyűlési képviselők választásáról. 53. § (4).

³⁴ Prónay György államtitkár távirata a főispánnak. MNL PML IV. 401.a 24. doboz. – Hasonló táviratot küldött Sztranyavszky Sándor is. Uo.

³⁵ 1925. évi XXVI. tc. 53. § (3) és (6).

³⁶ Lásd például a pomázi főszolgabíró november 10-i listáját. MNL PML IV. 401.a 25. doboz. – Egy sajátos esetben, a ráckevei választókerületben maga a

informálisan érvényesítették is. Ennek megfelelően arra is volt példa, hogy a kormánypárt helyi, kerületi elnöke lett az adott választási bizottság elnöke.³⁷

Ugyanakkor itt volt jelentősége annak, hogy az adott önkormányzat jó kapcsolatban legyen a kormányzattal, így teljesen a kormánypártnak megfelelő emberek kerüljenek megválasztásra és kijelölésre. Kiskunfélegyháza esetében ez nem volt adott 1926-ban: a város vezetésében a helyi Függetlenségi 48-as Kossuth-párt volt többségben, így a választási bizottság elnöke is függetlenségi párti lett. Ezzel szemben a kormányzat biztosítani tudta a megfelelő választási biztos kijelölését, és így azt is, hogy kormánypárti többség legyen mind a választási bizottságban, mind az egyes szavazatszedő küldöttségekben. Mindennek komoly jelentősége lett az éles választási küzdelemben, a választási elnök, illetve biztos, a szavazatszedő küldöttség elnökei és a helyi rendőrkapitány között súlyos viták keletkeztek, így végül a hivatalos jelölt csak nehezen, szoros küzdelemben tudott győzni.³⁸

A kormánypárt szempontjából szintén a választás előkészítéséhez tartozott az egyéni képviselőjelöltek kiválasztása, mert fontos volt, hogy ők, illetve az őket segítő szervezet elsőként, a célzatosan rövidebb szabott kampányidőszak³⁹ kezdetétől fogva

hivatalos jelölt állított össze ilyen listát. Uo.

³⁷ Szikszay Sándor kormányfőtanácsos lett így a pomázi kerület választási elnöke. *Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye hivatalos lapja*, XXIV/47. (1926. nov. 18.) 573. – A választási elnöknel a törvény nem szabott meg összeférhetlenségi kizáró okot, csak írásba foglalt esküt kellett tennie, hogy részrehajlás nélkül fog eljárni. 1925. évi XXVI. tc. 53. § (8)–(9).

³⁸ MNL PML IV. 401.a 24. és 26. doboz. – A rendezett tanácsú városban a választási bizottság tagjaira a kormánypárt helyi elnöke adott névsort, amely az alispánon keresztül jutott el a kiválasztásért hivatalosan felelős választási biztoshoz. A kiskunfélegyházi választókerületben 1922-ben függetlenségi párti jelöltet választottak képviselőnek, aki 1926-ban újra indult, immár sikertelenül.

³⁹ 1926-ban az előrehozott választás (az előző nemzetgyűlés mandátuma csak 1927 júniusában járt volna le) kiírásától számítva két héten belül már le kellett adni az ajánlásokat (november 30.), és egy újabb hétre rá már jött a szavazás napja (december 8.) is Pest megyében. Ennyi idejük volt a(z ellenzéki) pártoknak jelölteket állítani, ajánlásokat gyűjteni és azokat elfogadtatni, valamint a potenciális választóikat meggyőzni.

megkezdhessék az agitációs munkát. Pest megyében már november 13-a előtt kialakult, hogy a kerületek többségében ki lesz a hivatalos jelölt, majd az EP alelnöke 19-én küldte meg a végleges listát a főispánnak.⁴⁰ Ugyanakkor ez volt az a kérdés, amelyben a választási gépezet a kormányzat szempontjából nem mindenhol működött tökéletesen: a jelöltek alapvetően központi kijelölésével szemben megjelenhettek olyan erős helyi érdekek, amelyek komoly konfliktusokat okozhattak. „Az általános választások váratlan, rajtaütésszerű elrendelése a kormánypártra nézve sok taktikai előnyt szokott jelenteni, de megvan az a nagy hátránya, hogy kellő tájékozottság hiányában a jelöléseknél követnek el hibákat, olyan jelöltet [sic!] küldenek egy-egy kerület nyakára, akit a választóközönség nem ismer vagy nem szeret” – írta Kozma György.⁴¹ Nem véletlenül, hiszen a járásához tartozó egyik választókerületben pontosan ilyen helyzet alakult ki 1926-ban. A vásárosnaményi ügy jó példa a kormánypárton belüli politikai harcok jelentőségére: bár Kozmát határozottan figyelmeztették, hogy mindenképpen érje el az abban a kerületben ismeretlen, de a kormány által támogatott jelölt győzelmét, a főszolgabírónak végül sikerült a hivatalos jelöltet visszalépésre bírnia, és helyette a helyben ismert és „népszerű” kormánypárti ellenjelöltet egyhangúlag „megválasztatnia”.⁴²

Még komolyabb problémát okozott a jelölés a ráckevei kerületben, ahol a hivatalos jelölttel szemben több szintén kormánypárti ellenjelölt lépett fel, és így az alapválasztáson szoros küzdelemre, majd pótválasztásra került sor.⁴³ A korábbi, 1922-ben még ellenzéki kereszténypártiként megválasztott, de

⁴⁰ Tombor László: *Az 1926-os országgyűlési választások...* I. m. 210.

⁴¹ Kozma György naplójegyzete 1926-ról. *Iratok...* I. m. 639.

⁴² Uo. 640. – Nem ismert, hogy Kozma e tevékenységének lett-e valamilyen következménye. Ugyanakkor a következő általános országgyűlési választáson, 1931-ben a másik, tarpai kerületében hasonló probléma adódott, amikor nem látta garantálhatónak a hivatalos jelölt győzelmét az ellenzéki Bajcsy-Zsilinszky Endrével szemben. Akkor Kozmának két nappal a választás előtt át kellett adnia a helyét egy erősebb főszolgabírónak. Ezek az ügyek azonban nem akasztották meg Kozma György karrierjét, aki később bátyjának köszönhetően főispán is lett. Takács Tibor: I. m. 1052–1053.

⁴³ A ráckevei kerület összegyűjtött anyagainak helye: MNL PML IV. 401.a 25. doboz.

egy évre rá az EP-be átlépő nemzetgyűlési képviselő, Dinich Ödön el tudta érni a kormányzatnál, hogy 1926-ban ő legyen a hivatalos jelölt, de egy vele elégedetlen helyi elitcsoporttal kellett szembenéznie. Utóbbiak jelöltje Udvardy János birtokos és a Ráckevei Takarékpénztár, illetve Közüemi és Községfejlesztő Rt. vezérigazgatója volt, akit Kiss Tibor járási főszolgabíró is támogattott.⁴⁴ Kezdetben Kiss megpróbálta meggyőzni a főispánt, és rajta keresztül a pártvezetést, hogy – „felmérve a kerület hangulatát” – Dinich megválasztását nem lehet keresztülvinni, ezért helyette Udvardy legyen a hivatalos jelölt. Dinich azonban jó kapcsolatokkal rendelkezett a kormányzatnál, így sorozatos panaszaival elérte, hogy a főispán és maga Sztranyavszky személyesen utasítsa Kisst az ő támogatására. A főszolgabíró ennek formailag eleget is tett, azonban jelentéseiből is kiolvasható, hogy személyes szimpátiája nem változott meg.⁴⁵ Saját értékelése szerint a felettes hatóságok utasítására mindent megtett, a hatósági apparátust Dinich érdekében mozgósította, aki azonban „olyan támogatást követelt tőlem [azaz Kisstől], amit megadtam volna egy ellenzéki jelölttel szemben, de nem tehettem meg egy kormányt támogató jelölt közönségével szemben”. Ezt a problémát, azaz hogy komoly helyi kormánytámogató ellenjelöltekkel szemben a túlzott, erőszakos hatósági fellépés ugyan kedvezhet a hivatalos jelöltnek, de a kormánypárt támogatott-

⁴⁴ A főszolgabíró maga tagja volt a helyi rt. igazgatóságának, és így részben együtt is dolgozott Udvardyval. A források alapján egy 1926-os ügy is szerepet játszhatott Dinich és a helyi erők közötti kapcsolat megromlásában. Utóbbiak ugyanis egy állami építési munkát szerettek volna megszerezni a közüzemi rt.-nek, és ehhez a képviselő közbenjárását kérték, aki azonban ezt csak nagyobb pénzösszegért cserébe vállalta. A munkát végül sikerült megszerezniük, viszont a közbenjárási „díj” kifizetése körül vita támadt a felek között.

⁴⁵ Kiss a főispánnak írt jelentéseiben utalt a nehéz helyzetére, és Dinich el-lene szóló konkrét vádjainak tagadása mellett érezhetően igyekezett a hivatalos jelöltet rossz, míg Udvardyt kedvező színben feltüntetni. „Ilyen emberekkel [Udvardyval és egy másik helyi ellenjelölttel] szemben kívánt erőszakos támogatást Dinich, akiknek választói a legmegbízhatóbb kormánytámogató elemekből állanak, ők maguk kiválóan derék köztiszteletben álló egyének, akikkel egész életünket talán itt helyben együtt éljük le.” Ezzel szemben Dinich „általában olyan légkört teremtett a kerületben a legképtelenebb fenyegetésével – hogy a helyzet egészen az 1917 [a gépelt szövegben lévő 8-as áthúzva, és helyette tollal: 7-es] évi októberi forradalomhoz hasonlított.”

ságát csökkentheti, a kormány is érzékelte. Így erről központi utasítás született: „amennyiben a hivatalos jelöltekkel szemben megbízható egységes párti jelöltek a választásnál komolyan számba jöhetnek, úgy ezek egységes párti mivoltuknál fogva megfelelő figyelemmel kezelendők, miért is kerülendő minden, ami részükről panaszra adhat okot”.⁴⁶ Márpedig Udvardy panaszt is tett a Miniszterelnökségen a hivatalos jelöltet támogató hatósági nyomás ellen, mert „a választóközönség alkotmányos jogainak gyakorlásában való akadályozása nagy visszatetszést szül s a párt érdekeit úgy most mint a jövőre vonatkozólag erősen veszélyezteti”.⁴⁷ Végül azonban Dinichnek sikerült elérnie, hogy Kiss főszolgabíróat szabadságra küldjék a választás idejére, ennek ellenére – vagy éppen ezért⁴⁸ – nem tudott abszolút többséget szerezni, és a pótválasztáson alulmaradt Udvardyval szemben.⁴⁹

A már említett kiskunfélegyházi kerületben szintén problémát okozott a kormánypárti jelölés kérdése. A helyi EP elégedetlen volt a központ jelöltjével, de itt hamar érvényesíteni tudta az akaratát, azaz a saját helyi emberük lett a hivatalos jelölt.⁵⁰ Ez esetben a pártvezetés engedékenységet az magyarázhatja, hogy

⁴⁶ Prónay távirata a főispánhoz (d. n.). Uo.

⁴⁷ Dinich kifogásaihoz hasonlóan ezt az ellentétes panaszt is leküldték kivizsgálásra a főispánon keresztül a főszolgabíróhoz.

⁴⁸ Kiss utólagos értékelése szerint a „lakosság józan része” az ő eltávolítását a hatósági tekintély lezüllesztéseként értékelte, és a „forradalmi izű” hangulatban határozottan Dinich ellen fordult. Így például a helyi katolikus papok és református lelkészek Dinich eljárását „erkölcstelennek és destruktívnek” tartották, ezért ellene agitáltak a szavazáskor. Egy december 11-i csendőri jelentés szerint viszont a továbbra is Ráckeven tartózkodó főszolgabíró egyértelműen Udvardy pártján állt, és ez a tábor nyúlt törvénytelen eszközökhöz, többek között a leitatott hívei megtámadták magát Dinichet is. Utóbbit lásd: MNL PML IV. 401.a 26. doboz.

⁴⁹ A december 8-ai szavazáson egyik jelölt sem szerezte meg az érvényes szavazatok több mint 50%-át, így a két legnagyobb támogatottságú jelölt között december 16-án pótválasztásra került sor. Dinich panasszal megtámadta ellenfele mandátumát, de a többéves bírósági eljárás végül számára eredménytelenül zárult. RUSZOLY József: *A választási bíráskodás Magyarországon 1848–1948*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 415. – A két jelölt 1931-ben újra összecsapott Ráckeven, de akkor Dinich, már pártonkívüli ellenzékiként legyőzte a kormánypárti Udvardyt.

⁵⁰ MNL PML IV. 401.a 24. doboz.

Ráckevével szemben itt számolni kellett a város erős független-ségi pártjával, így komoly ellenzéki jelölt indulásával.

A fenti helyi ügyek arra példák, hogy milyen belső harcok jelentkeztek a kormánypárton belül a jelölésnél, és egyes sajátos helyzetekben hogyan tudták a helyi szereplők érvényesíteni az akaratukat a központtal szemben. A választókerületek túlnyomó többségében ugyanakkor a kormány hatalma érvényesült: a felülről kijelölt hivatalos jelöltet a helyi közigazgatás segítségével sikerült megválasztatni.⁵¹ Természetesen a jelöltek központi kiválasztásánál is érvényesülhettek a helyi szempontok és érdekek, ugyanakkor a kormánynak számos fontos országos politikai szereplő képviselőségét is biztosítani kellett a megfelelő választókerületekben. A jól működő választási gépezet mellett pedig szükség volt a hivatalos jelölt megfelelő aktivitására, jelenlétére, akinek legfontosabb feladata az őt segítő közigazgatási szereplők bizalmának megnyerése volt.⁵²

A kormánypárt kampányát segítette az az alapvetően a közigazgatásra és más állami szervekre épülő, széles körű információs hálózat, amelynek segítségével az országos központ, illetve a főispánok ellenőrizni és befolyásolni igyekeztek a helyi történéseket és folyamatokat. Már a választásokra történő felkészülés kezdetétől a főszolgabíróknak rendszeres helyzetjelentéseket kellett tenniük a főispánnak a járásukhoz tartozó kerületekről, kitérve az egyes települések politikai hangulatára, az ellenzéki erők szervezkedésére, a jelöltek esélyeire és ajánlásgyűjtéseire, a jelentősebb kampányeseményekre stb.⁵³ Hasonlóan részletes

⁵¹ Hubai László adatai szerint a 109 szavazásos egyéni választókerületből 9 helyen szerzett mandátumot nem hivatalos kormánypárti jelölt. A teljesség kedvéért ehhez hozzá kell tenni, hogy az egyhangú kerületekben nem minden esetben az eredeti hivatalos jelölt maradt ellenfél nélkül, ahogy azt fentebb, Vásárosnaménynál láthattuk. Továbbá nem ismert, hogy hivatalos KGSZP-jelölttel szemben fellépett-e (sikeresen) nem hivatalos EP-jelölt.

⁵² Helyben ismert és elismert jelölt esetében ez általában könnyebben működött, főleg, hogy ha baráti vagy rokoni kapcsolat volt a felek között. Ennek kirívó példáját adta a gödöllői főszolgabíró, Endre László, aki 1926-ban, majd a következő két választáson (1931, 1935) is saját apját „választatta meg” országgyűlési képviselőnek a járásához tartozó választókerületben.

⁵³ A főszolgabíróknak nem választási időszakokban is többször kellett politikai kérdésekre kitérő helyzet- és hangulatjelentéseket készíteniük, ezek

és rendszeres, a szavazáshoz közeledve már napi szintű választási helyzetjelentéseket készítettek a csendőrpáncsnokságok is, amelyeket a főispán is megkapott. Az előbbi kettőt egészítették ki a kiküldött, elvileg titkosan nyomozó rendőrdetektívek szintén igen részletes jelentései, az egyes kampánygyűléseken kötelezően jelen lévő hatósági személyek (rendőrök, szolgabírók) beszámolóí, továbbá a hivatalos jelölttől (azaz az ő korteseitől) származó észrevételek, kérések, esetleg panaszok. A több, egymástól független forrásból származó információk így nem csak a választói hangulatról adtak képet a főispán számára, de a kormány(párt) érdekében dolgozó közigazgatási és hatósági szereplők ellenőrzésére is szolgáltak: a különböző jelentésekben szerepeltek a hivatalos jelöltet nem, vagy nem eléggé támogató települési és járási tisztviselők, ahogy megbízhatatlan, tehát cserére szoruló csendőrsők vagy alkalmatlan, lebukott detektívek is.

A különböző jelentések nyomán természetesen intézkedések is történtek a választók befolyásolására a hivatalos jelölt győzelme érdekében. Erre jó példaként szolgál a törökbálinti választókerület, amely kiemelt figyelmet kapott az erős szociáldemokrata és egy problémás kereszténypárti ellenjelölt,⁵⁴ illetve valószínűleg a hivatalos jelölt, Gschwindt Ernő gazdag budafoki vállalkozó, szeszgyáros személye miatt. Itt született egy olyan átfogó detektívjelentés, amely bemutatja, hogy az egyes településeken hogyan oszlanak meg a választók az egyes jelöltek között (illetve várhatóan hányan nem fognak szavazni), és egyben konkrét intézkedési tervet javasol arra, hogyan és mivel lehet hatni az ellenzéki vagy bizonytalan csoportokra.⁵⁵ Eszerint töb-

azonban inkább esetiek maradtak.

⁵⁴ 1922-ben Gschwindt csak szoros küzdelemben győzte le a szociáldemokrata Riesz Józsefet. 1926-ban kettőjük mellett jelöltként indult Donszky Árpád budafoki ügyvéd is a KGSZP színeiben, így a kormánypárt szempontjából ő a „polgári tábor” egységét veszélyeztette. A főispáni anyagokból látszik, hogy a hivatalos jelöléssel szemben e kerületben is volt bizonyos ellenállás a helyi kormánypárti táborban, de itt azt határozott intézkedésekkel visszaszorították. A törökbálinti kerület összegyűjtött anyagainak helye: MNL PML IV. 401.a 25. doboz.

⁵⁵ Papp József detektívfőnök-helyettes helyzetjelentése, Budakeszi (1926. 12. 01.). Uo.

bek között nyomást kell gyakorolni az alábbiakra, hogy a kormánypárti jelöltre szavazzanak:

- a helyi vagy budapesti közüzemeknél (MÁV, Posta, BSZKRT, HÉV, Fővárosi Gázművek stb.) dolgozó kerületi lakosokra e vállalatok vezetőségén keresztül,
- a név szerint felsorolt helyi korcsmárosokra a pénzügyigazgatóságon keresztül (főleg, ha állami kedvezményben részesülnek, vagy engedélyük megújítás alatt/előtt áll),
- a szocialistákat támogató hadisegélyesekre, özvegyekre és rokkantakra „a főszolgabíró kellene hogy rájesszen”,
- egy államilag támogatott budakeszi iskolaépítésen dolgozókra áttételesen: a felügyeletet ellátó államépítészeti hivatal szólítsa fel az építési vállalkozót, hogy közölje a munkásaival, „nem alkalmazhat olyan budakeszi munkást, aki most a választásnál a kormány ellen szavaz, mivel a pénz az építkezéshez a kormány adta”.

Előbbiekhez képest megengedőbb volt a javaslat a főváros vagy a környék magántulajdonú üzemeiben (például Ganz Villamossági és Vagon Gyára, Orion Rézgálic Gyár, Budafoki Zománc- és Gyufagyár) dolgozó, a kerületben lakó szociáldemokrata munkások esetében, akikre szintén a gyárvezetőségeken keresztül lehet hatni, hogy „legalább is tartózkodjanak a szavazástól, ha már a kormány jelöltjére nem akarnak sehogy se szavazni”.⁵⁶ Ezenkívül még egyedi ügyek is említésre kerültek, például hogy a hivatalos jelölttel szemben álló helyi vállalkozót az alispán győzze meg, hogy ő és alkalmazottai álljanak át, vagy ne szavazzanak. A jelentés egyben képet is adott az egyes településeken a kormánypárt esélyeiről, kiemelve, hogy a legkedvezőtlenebb a helyzet a választókerület központjában, Törökbálinton, ahol „a hatóságnak erőszakolni kell Gschwindt mellett a választást”, és ezért oda szükséges, hogy „katonaság

⁵⁶ Kivétel volt nyilván ez alól Gschwindt gyára, ahol a tulajdonosra szavazás volt az elvárás, bár a jelentés készítője szerint ott is voltak szocialistákhoz húzó szavazók. – A köz- és magánszférában dolgozó alkalmazottak eltérő kezeléséről, és ebből is fakadóan a titkos szavazásnál szintén megmutatkozó eltérő választói magatartásáról a főváros esetében lásd: IGNÁC Károly: *Budapest választ. Parlamenti és törvényhatósági választások a fővárosban, 1920–1945*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2013. 146.

vagy csendőrség – legalább 40-50 fő – kirendeltessék, mert ezek megjelenése is előnyt jelent az egységespárt jelöltjeinek [sic!]. Mindezek a javaslatok aztán megvalósításra is kerültek: a főispán levelet küldött a különböző üzemek, hivatalok és hatóságok vezető tisztviselőinek, hogy „nagyon fontos kormányzati érdekekre való tekintettel” az adott ügyben intézkedjenek, a válaszok pedig a legtöbb esetben pozitívak voltak.

Az elvileg a választások rendjének biztosítását szolgáló karhatalomról történő gondoskodás a törvény szerint az egyes kerületek választási elnökeinek feladata volt.⁵⁷ Egy bizalmas belügyminiszteri körlevél azonban ezt is a főispánra bízta, akinek részletes javaslatot kellett készítenie, hogy hol szükséges a karhatalom megerősítése, figyelembe véve a választás esetleges egyhangúságát (azaz lesz-e egyáltalán szavazás), a közhangulatot (nyugodt vagy izgatott), és az ellenjelöltek személyét (mérsekelt vagy túlzó).⁵⁸ Elsősorban tehát azokon a településeken, választókerületekben került sor a karhatalom megerősítésére, ahol igazi küzdelemre lehetett számítani a hivatalos jelölttel szemben esélyes kihívó(k) miatt. A fenti törökbálinti idézet és további esetek is azt mutatják, hogy ezeken a helyeken a csendőri, rendőri vagy katonai erőket – finomabb vagy durvább formában – felhasználták a hivatalos jelölt érdekében, az ellenjelöltek szavazói ellen is.

A gyors információáramlás és reagálás a választási kampányban kiemelt jelentőségű, a kormány pedig ezt könnyen biztosítani tudta a maga számára a felügyelete alatt álló postai távirat- és telefonszolgálat révén. A kampányidőszakban meghosszabbították ennek a szolgálatnak a működési idejét, a szavazás napjához közeledve pedig egyes kiemelt helyeket, mint például egy főszolgabírói hivatalt, még éjjel is összeköttetésben tartottak a központtal.⁵⁹

⁵⁷ 1925. évi XXVI. tc. 57. §.

⁵⁸ A november 26-i belügyminiszteri körlevél iratszám: 5419/1926. VII. res. A Pest megyei főispán külön értekezletet tartott a karhatalom biztosításáról a (kormánypárti) választási elnökök és az illetékes csendőri és rendőri képviselőinek részvételével, és ennek alapján tette meg a javaslatát november 30-án. MNL PML IV. 401.a 25. doboz.

⁵⁹ Lásd például a pomázi választókerületben. Uo.

A kormány(párt) kampánya alapvetően a fent leírt választási gépezetre, közigazgatási és hatósági szereplőkre épült, de természetesen abban társadalmi szervezetek és magánszemélyek is részt vettek. A kampány mindennapi munkájához a közsféra dolgozói (tanítók, vasutasok stb.) közül választottak megbízható és alkalmas személyeket, akiket a választások idejére szabadságoltak. Szintén központilag szervezték segéderőnek a vitézeket is: a Miniszterelnökségről utasították a megyei székkapitányt, hogy segítse a főispán munkáját.⁶⁰ Fontos volt a helyi befolyásos emberek, a nagyobb munkaadók (földbirtokosok, uradalmak és üzemek vezetői), valamint a különböző egyházak magasabb rangú személyeinek megnyerése is, mert a nyílt szavazás révén ők szintén komoly befolyással bírtak a választók egyes csoportjainak magatartására. Ezért a főispán nekik külön leveleket írt, kérve tőlük a hivatalos jelöltek „legmesszebbmenő” támogatását, illetve az alájuk tartozó személyekkel szembeni panaszok esetén a közbenjárásukat.

A főispán széles körű bizalmas levelezése tehát jól mutatja, hogy a választási gépezet hogyan gyakorolt nyomást a különböző társadalmi csoportokra. A leghatározottabban, konkrét utasítás formájában ez a közszférában dolgozókra terjedt ki. Az ő irányításukra és ellenőrzésükre központi megbízottakat küldtek ki a kampányidőszakban, így tanfelügyelők járták végig az állami iskolákat, illetve postai és vasutas közegek a két állami cég aktív és nyugdíjas dolgozóit. Egyes alkalmazottak nem „megfelelő” magatartása – ebbe nemcsak az tartozott bele, hogy az ellenjelöltet támogatta, hanem az is, ha a kormánypárti ajánlási ívet nem (időben) írta alá, vagy ha gyerekei falragaszokat szakítottak le – miatt számos feljelentés és panasz került a főispán elé, aki azokat intézkedést kérve továbbította az adott személy munkahelyi vezetőségének.⁶¹ A MÁV-nál aztán

⁶⁰ Prónay államtitkár táviratban értesítette erről a főispánt, kiemelve, hogy ez főleg az ajánlások gyűjtésénél lehet hasznos. Uo. 24. doboz.

⁶¹ A feljelentések nyomán mindig indult vizsgálat, de a főispánnak küldött válaszokból kiderül, hogy a vádak egy része túlzott volt, illetve érzékelhető az a törekvés, hogy a munkahelyi vezetők és felügyelők az alájuk tartozó alkalmazottakat egyfajta védelemben részesítsék. Padányi Andor Pest megyei tanfelügyelő például így zárta a főispánnak írt levelét (1926. 12. 02.): „[E]ddig

a „megfelelő” szavazást közvetlenül ellenőrizték is a választás napján. A budapesti üzletigazgató utasítására például a biai kerület minden községébe „egy-egy agilis, a helyi viszonyokkal ismerős” megbízottat küldtek ki, hogy „az urnák elé járuló választó polgárokat fokozott gondossággal és figyelmességgel irányítsák”.⁶² A mezőgazdaságban, állami vagy magánkézben lévő uradalmakban dolgozók szavazatát is a munkáltatók segítségével lehetett biztosítani, és ahogy a törökbálinti kerületben bemutattam, a kormány magáncégek ipari munkásainak magatartására is igyekezett hatni a gyárvezetőségeken keresztül, de itt a szervezett ellenérő, a szociáldemokraták miatt a kormánypárt vezetői is csak mérsékelt sikerre számítottak. A kisvállalkozókra a hatósági engedélyekkel, adó- és pénzügyi kérdésekkel tudtak nyomást gyakorolni, ahogy az állami kedvezményt, segílyt igénybe vevő vagy éppen köztulajdonú földet bérlő személyekre is.

Fontos volt, hogy az egyházi szervezethez kötődő személyek nyíltan támogassák a hivatalos jelölteket, ezért a papok és az egyházi iskolák alkalmazottainak állásfoglalását az egyházi vezetőkön keresztül igyekeztek befolyásolni. Itt is születtek „feljelentések” egyes személyek magatartása ellen: a biai kerületben például az ellenjelölt mellett kampányoló katolikus plébános ellen a főispán az esztergomi érseknél tett panaszt – e katolikus többségű kerületben az okozott „problémát”, hogy a

minden esetben és azonnal intézkedtem, ha bárhonnán és illetékes helyről panasz került elé a tanítók magatartását illetően, személyesen azonban nem szállhattam ki. Azért hozom fel ezt Méltóságod előtt, mert a minisztériumban értesemre adták, hogy nem járok el elég erélyesen az elem került ügyekben. Tudom, hogy felülvizsgálták egyes esetekben tett megnyugtató kijelentéseimet, de oly módon, hogy megzavarták az illetők lelki nyugalma. Én azt tartom, hogy a legtöbb esetben csak az érdekelt [képviselő]jelöltek és ügyvivőik érthető izgalma szüli a vádak, ezért nem fenyegetésekkel, hanem jóindulatú figyelmeztetésekkel igyekszem a vád alá vontakat jobb belátásra bírni.” Uo.

⁶² Rozsits Endre MÁV-üzletigazgató levele a főispánnak (1926. 12. 06.). A turai kerületben is így történt: külön vasutas felügyeleti közegeket küldtek minden egyes szavazóbizottsághoz „az intenzív ellenőrzés céljából”. Rozsits levele a főispánnak (1926. 12. 07.). Uo. – Abonyban a vasutasoknak a választás napján reggel 8-kor kötelező gyülekező volt a községházán, majd az állomásfőnök jelenlétében és ellenőrzése mellett mentek az urnákhoz szavazni. TOMBOR László: *Az 1926-os országgyűlési választások...* I. m. 218.

hivatalos jelölt református volt, míg vele szemben fellépett egy szintén kormánypárti, de katolikus jelölt is.⁶³ Ugyanakkor az egyházi érzékenységek és a felekezetek közötti ellentétek miatt – amelyekre a főispánnak is tekintettel kellett lennie – e területen voltak korlátai a hatalmi akarat teljes érvényesülésének. Az alsódabasi kerületben a hivatalos jelölt helyi református családból származott, és az egyházmegyében laikus tisztséget is viselt, így kezdetben egyértelműen számíthatott a református papság támogatására. A vele szemben fellépő jelöltek közül az egyik katolikus, keresztényszocialista volt, és valószínűleg ennek hatására egy másik, református ellenjelölt is küzdelembe szállt. A főispán előbb megpróbálta a dunamelléki református püspököt, Ravasz Lászlót rávenni, hogy a református lelkészek egyértelműen a hivatalos jelöltet támogassák, de nem járt sikerrel. Ravasz ugyanis válaszában azt írta, hogy csak az egyházkerületi birtokok alkalmazottainak támogatását ígérheti meg, mert a lelkészek (akik szerinte a református ellenjelölt személyes barátai és régebb óta fegyvertársai) felett nincs hatalma, őket csak figyelmeztetni tudja a felelősségükre. Időközben az ajánlások benyújtásánál elbukott a keresztényszocialista jelölt, így erre hivatkozva a főispán már a helyi katolikus plébánosokat kérte meg, hogy ők és híveik a versenyben maradt református jelöltek közül a hivatalosat támogassák.⁶⁴

A választói csoportok befolyásolása és ellenőrzése mellett a kormánypárti választási hadjáratból nem hiányozhattak a meggyőzés szokásos kampányeszközei sem – beleértve ebbe a választók korrumpálásának közvetlen és közvetett eszközeit is. A jelöltek kampánya elsősorban gyűlések sorozatára épült, amelyeket az illetékes hatóságnál (rendőrségi szervnél vagy járási főszolgabírónál) kellett engedélyeztetni, így adott volt, hogy a hivatalos jelölt minimum előnyt élvezzen az időpontok és helyszínek megválasztásánál. A kampánygyűlések hírei a sajtón keresztül jutottak el a választók szélesebb köréhez, és vi-

⁶³ A főispán levele Csernoch János érseknek (1926. 12. 03.). MNL PML IV. 401.a 24. doboz.

⁶⁴ Az alsódabasi kerületben végül mégsem került sor szavazásra, a hivatalos jelölt egyhangúlag nyerte el a mandátumot. Uo.

déken a helyi (vármegyei, kisvárosi) lapok között egyértelműen a kormánypárti, a Miniszterelnökségtől anyagi támogatásban is részesülő lapok domináltak.⁶⁵ A plakátok és rölapok annak ellenére fontos szerepet játszottak, hogy tartalmukat ekkor már erősen korlátozta a választási törvény,⁶⁶ illetve azokat csak engedélyeztetés után lehetett terjeszteni. Ahogy a választások más területén, úgy itt is igaz volt, hogy a hivatalos jelölt könnyebben tudta átlépni e szabályokat, mint az ellenfelei.⁶⁷ A különleges és drága kampányeszközöket is elsősorban a kormánypárt tudta alkalmazni, ennek kirívó példája volt a repülőgépről történő szórólapszórás a szavazás előtti napokban egyes nagyvárosokban.⁶⁸

Az egyéni választókerületi rendszerekre általában jellemző volt a kijáró – azaz a helyi ügyek intézését a megyei vagy az országos hivataloknál elősegítő – képviselői szerep. Az 1922-vel kialakuló új rendszerben ez is a hivatalos jelöltnek kedvezett, főleg, ha konkrét ügyekben sikereket tudott felmutatni, igazolva ezzel a befolyását. A főispáni levelezésében többször szerepelnek ilyen ügyintéзések: különböző célokra, illetve szerveze-

⁶⁵ E rendszer működésének egy helyi, Pest megyei példáját bemutatja: FORRÓ Katalin: Az 1926-os váci mandátum – Korteshadjárat és sajtópropaganda a kampány szolgálatában. In: PÜSKI Levente–TIMÁR Lajos–VALUCH Tibor (szerk.): I. m. 11–19.

⁶⁶ 1925. évi XXVI. tc. 60. §. (6). – A korlátozásokról részletesebben lásd: IGNÁCZ Károly: Korlátozás és ellenőrzés – választási kampányok a Horthy-korban. In: FEITL István (szerk.): *Parlamenti választási kampányok Magyarországon*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2016. 57–76., 71–73.

⁶⁷ A ráckevei kerületben például a hivatalos jelölt (is) engedély nélküli rölapok terjesztésére készült, ami ellen hiába nyújtottak be időben panaszt, a helyi főszolgabíró – saját bevallása szerint – késleltette az intézkedést, hogy a jelölt el tudja szállítani a nyomdából a rölapokat, és így azokat úgymond már nem lehetett lefoglalni. MNL PML IV. 401.a 25. doboz.

⁶⁸ Prónay államtitkár javaslatot kért a Pest megyei főispántól is arra, hogy a repülőgép bevetésére hol kerüljön sor, azaz hol a legkritikusabbak a kormánypárt esélyei. A főispán Vác, Kiskunfélegyháza, Tura, Alsódabas és Kunszentmiklós esetében kért röpcédulaszórást (Uo. 24. doboz), ami azonban valószínűleg nem történt meg, legalábbis az ellenzéki sajtó nem számolt be róla. Írtak viszont Szeged és Debrecen „megszórásáról”, szóva téve, hogy a kormánypárt Szegeden nem szabályszerű, előzetesen nem engedélyezett röpcédulákat vetett be, míg Debrecenben az ellenzéki hagyományos rölapozást nem engedték az utolsó héten. *Népszava*, 1926. december 10. és 12.; *Újság*, 1926. december 10.

tek részére szerzett állami segélyek és kölcsönök, építkezések és felújítások támogatása stb.⁶⁹ A másik oldalról nézve: a helyi szereplők azt ismerhették fel, hogy a kampányidőszakban jó lehetőség nyílik a kisebb-nagyobb helyi problémák megoldására, ami a kérelmek számát valószínűleg egyre növelte. A „jó hírek” mellett a főispán és a helyi közigazgatás igyekezett a népszerűtlen intézkedésektől tartózkodni a kampányidőszakban, így felüggesztették az adóbehajtást, elhalasztották az adóösszeírást, egyes esetekben megszüntették a fizetési meghagyásokat.⁷⁰

A választók megvesztegetésének különböző, a dualizmus korából jól ismert formái – az anyagi előnyök nyújtása, az etetés-itatás – fennmaradtak a Horthy-korban is. Bár a választási jogszabályokban már szigorú(bb)an tiltották ezeket, a nyílt szavazás intézményébe kódolva volt, hogy e jelenségeket a gyakorlatban nem lehet eltüntetni, de még elszigetelni sem. Természetesen nemcsak a hivatalos jelöltek kampányát szervezőknek volt lehetőségük a vesztegetésre, de általában nekik több pénz állt rendelkezésükre, mint az ellenfeleiknek. A főispáni anyagok között több ilyen nem nyilvános kampányszámla is fennmaradt, amelyek közül az egyik legrészletesebb a váci polgármester elszámolása az általa felvett és a váci kerületben elköltött 600 millió koronáról. A választási költségek 78 tétele között szerepelnek a korteseknek (köztük községi bíróknak is) „szervezkedésre” és számlákra adott összegek, útiköltségek (köztük egy csoport számlája, akik „autón jöttek Budapestről szavazni”), sok vendéglői-korcsmárosi számla (egy helyen külön megadva a 180 ezer koronába kerülő 3 liter rumot) és szavazatvásárlásra utaló kiadások („socialisták és szegény zsidók megvétele”).⁷¹

⁶⁹ A biai kerületben a hivatalos jelölt, a református vallású F. Szabó Géza a következő ügyekben járt közben: a zsámbéki katolikus templom kimeszeltetése, a helyi tejszövetkezet kölcsöne, a tőki református iskola segélye és kölcsöne, a pátyi viharkárosultak kölcsöneinek elengedése, a zsámbéki gazdaszövetség és a biai gazdakör részére népkönyvtár-sorozat küldése. MNL PML IV. 401.a 24. doboz.

⁷⁰ Tombor László: *Az 1926-os országgyűlési választások...* I. m. 219.

⁷¹ MNL PML IV. 401.a 25. doboz. – A váci kerületről és annak kapcsán a választók korrumpálásáról később még részletesen lesz szó.

Mindezek miatt a kormánypárt kampányának költségei – még a közsférában dolgozók „ingyenmunkájának” beszámítása nélkül is – igen magasak voltak. Ennek alapját a kormány biztosította a főispánon keresztül, aki a pénz elosztását irányította, felhasználását ellenőrizte. A helyi közigazgatási szereplők és a jelöltek hozzá fordultak ilyen ügyekben, például ha az előzetes kapott összeg kevésnek bizonyult ahhoz, hogy „a választók jó hangulatban maradjanak”.⁷²

Végül a kormánypárt választási gépezete biztosította az ellenzéki jelölteknek, korteseknek és szavazóknak a formailag törvényes keretek közt maradó, de többször azon túl is lépő akadályozását és korlátozását, amelyek közül sok-sok példát ismerünk már az eddigi összefoglaló munkákból és a helyi esettanulmányokból. Több helyen sor került a választókerület egy-fajta lezárására, amikor is a hatóságok be sem engedték oda az idegeneket, azaz a nem helybeli ellenzéki jelöltet és korteseket, vagy az ő mozgásukat szigorúan ellenőrizték. (Ezt megelőzendő, az ellenzékiek próbáltak hivatalos engedélyt kérni a szabad mozgásra az adott fősolgabírótól, előre felkészülve a várható csendőri igazoltatásokra.)

A választási időszak rendkívüli helyzetet jelentett, ahogy az a pomázi fősolgabíró jelentéséből is kiderül, aki a főispán szóbeli rendelete alapján a következő preventív intézkedéseket tette „a nyugalom és közrend megvédése és biztosítása céljából”: a korcsmákban és vendéglőkben nem lehet táncmulatság, az állandó zárórát visszaállítja és annak meghosszabbítása nem kérhető; be nem jelentett és nem engedélyezett gyűlések nem tarthatók meg; az idegeneket és általában az izgatókat a járás székhelyére azonnal elő kell állítani; idegenek a községben csak az általa kiállított rendőrhatalósági igazolvánnyal mozoghatnak és állandóan ellenőrzendők. Emellett kérte a járása területén található csendőrőrsök megerősítését és állandó járőrszolgálatok biztosítását a választás befejezéséig.⁷³

⁷² Weicher Miklós pilisvörösvári jelölt kérelme a főispánhoz (1926. 12. 04.). Uo. Idézi: TOMBOR László: Az 1926-os országgyűlési választások... I. m. 219.

⁷³ Szentpétery Lajos pomázi fősolgabíró jelentése a főispánnak (1926. 11. 16.). MNL PML IV. 401.a 25. doboz.

Az ellenzék szerint az egész kampányra, az ajánlásgyűjtéstől kezdve a gyűléseken át a plakátok és röplapok terjesztéséig, továbbá a szavazás napjára is jellemző volt a hatóságoknak, közigazgatási szereplőknek az ellenzéket korlátozó tevékenysége. Ezek ellen volt lehetőség panaszt tenni a főispánnál vagy a Belügyminisztériumnál, sőt a tiltakozások egy része sikerrel is járt, de az így elszenvedett idővesztés komoly hátrányt jelentett a rövid kampányidőszakban. A panaszok nyomán például a Belügyminisztérium táviratban utasította a Pest megyei főispánt, hogy a hatóságok azonnal szüntessék be az ajánlások törvényes gyűjtésének akadályozását, mert az a választás elleni petíciós ok lehet.⁷⁴ Ennek ellenére több kerületben valószínűleg komoly támogatottsággal rendelkező, ellenzéki kereszténypárti és szociáldemokrata jelölteknek nem sikerült az előírt (a választójogosultak 10%-ában meghatározott) számú ajánlást összegyűjteniük.⁷⁵

Még nehezebb volt kivédeni az ellenzékieknek a szavazás napját érintő korlátozásokat. Bevált módszer volt erős ellenzéki jelölt esetén, hogy a korteseit, szervezőembereit előző éjjel vagy a szavazás reggelén letartóztatták valamilyen ürüggyel, és csak délután engedték őket szabadon. Ennek fontosságát az adta, hogy a nyílt szavazás mellett fennmaradt a dualizmus korának választás napi menetrendje, azaz az egyes jelöltek támogatói egymás után, külön-külön csoportokban, szervezeten szavaztak. Így az ellenzéki „hálózat” megbénításával elmaradt az utolsó mozgósítás, szervezetlen lett az ellenjelöltre történő szavazás. Sőt, a letartóztatások egyben a félelemkeltést is szolgálták, amelyet a kivезényelt karhatalmi erők látványa is erősített. Ez történt a turai kerületben, ahol a sajtóbeszámolók nyomán indult belső vizsgálat során ennek tudatosságát az érintett aszódi főszolgabíró is elismerte bizalmas jelentésében.

⁷⁴ 5418/1926. res. távirat. Uo. – A konkrét ügyekben a főszolgabírók mindig igyekeztek törvényesnek beállítani a tevékenységüket, arra hivatkozva, hogy az ellenzéki aláírásgyűjtők nem tartottak be valamilyen szabályt, vagy nem tudták magukat igazolni.

⁷⁵ MSZDP-jelöltek a váci és a pomázi, a keresztényszocialista Benárd Ágoston, volt miniszter a pomázi kerületben próbált indulni. Utóbbi panasszal támadta meg a választást, erről lásd később.

Az ő és a szolgabírók, illetve a kerület „komoly” választópolgárai véleménye szerint ugyanis az ott pártonkívüliként induló októbrista, függetlenségi ellenjelöltet, Balla Aladárt 1918-as „destruktív” magatartása miatt „semmiképp se szabad beengedni a magyar nemzeti parlamentbe”, ezért elhatározták, hogy Balla „megválasztását minden lehető törvényes módon” meggátolják. Erre legcélszerűbbnek az bizonyult – érvelt a főszolgabíró –, ha a „terrorisztikus eszközökkel dolgozó embereit” távol tartják a szavazás kezdetén, ezért történtek a letartóztatások, amelyekre ürügyet szolgáltatnak korábbi kihágások, illetve már kiszabott elzárások. Az ő beállításában tehát éppen az ellenzéki kortesek hiányában tudtak nyíltan, szabadon szavazni az emberek, vagy akár távol maradni a voksolástól. Végül azonban beismeri, hogy „a fent leírt eljárás a törvényesség dacára is magán viseli az egységes párt jelöltjét segíteni való akarás bélyegét, de kijelentem, hogy a törvények ellen nem akartam véteni [...] de szolgáljon mentségemül, hogy amit tettem, azért tettem, mert azzal édes magyar hazámnak és nemzetemnek véltem szolgálatot tenni”.⁷⁶ Ha nem is ilyen átfogó jelleggel, de hasonló letartóztatások érintették a szociáldemokratákat is a soroksári és a törökbálinti kerületekben, ahol a törvényesség látszatára adva szintén korábbi ügyek vizsgálatát időzítették a szavazás napjára,⁷⁷ továbbá a keresztény ellenzékieket a váci kerülethez tartozó Vácrátót községben.⁷⁸ De a hatóságok nemcsak az ellenzéki szervezőemberek munkáját tudták ellehetetleníteni, hanem egyes helyeken, együttműködve a helyi választási szerv vezetőjével, közvetlenül az ellenzéki választók szavazásának akadályozására is volt példa.⁷⁹

⁷⁶ Az aszódi főszolgabíró jelentése a főispánnak (1927. 02. 02.). Uo. 26. doboz.

⁷⁷ Az egyik esetben egy korábban internált, akkor rendőrhatalósági felügyelet alatt álló MSZDP választási megbízott elleni panaszt kellett pont a szavazáskor kivizsgálni, míg a másik helyen a választási irodavezető ellen léptek fel, aki állítólag egy tíz nappal korábbi (!) gyűlésen tett tiltott közbekiáltást („Éljen a köztársaság!”). A központi járás főszolgabírójának jelentése (1926. 12. 16.). Uo. 25. doboz.

⁷⁸ Uo. 26. doboz.

⁷⁹ Például Perbál községben, lásd később, a választási részvételnél.

Mindezekből az is látható, hogy a „tűlbiztosított választáson” a helyi közigazgatás részben önálló szereplő volt, amely a felsőbb utasítások nélkül, néha azok ellenére is erősen korlátozta a nem hivatalos jelölteket.⁸⁰ Ahogy még arra is volt példa, az alsódabasi kerületben, hogy maga a hivatalos jelölt szerette volna „ideális eszményi alapokon és kevés pénzen [...] a választást megúszni”, de a győzelméért felelős helyi főszolgabíró nem értett egyet ezzel a szemlélettel,⁸¹ és a rendelkezésére álló eszközökkel biztosította az egyhangú választást. Ugyanakkor mindez magából a kormány választási rendszeréből és szemléletéből is következett, mert az általános utasítások és elvárások éppen hogy a „győzni kell” parancsát közvetítették, ahogy arról sem tudunk, hogy az ellenjelöltekkel szemben „tűlzottan” keményen fellépő helyi szereplőket gyorsan és hatásosan megbüntették volna.

Összességében tehát a kormány(párt) választási gépezete jelentősen korlátozta a szabad véleménynyilvánítást, így a választási eredmények alakulásában meghatározó szerepe volt. Ismereteink szerint a gépezet működése alapvetően egységes volt az országban, még ha a Pest megyei példán is látható, hogy bizonyos kérdésekben a helyi szereplők tevékenysége és felfogása érthető módon különbözhetett egymástól. A nyílt szavazású kerületek eredményeinek egyöntetűsége szintén az egységességre utal, sőt, az már részben az elfogadott jelölésekben is megmutatkozik: a 111 szavazásos, nem egyhangú helyen összesen csak 50 ellenzéki jelölt volt, miközben 42 nem hivatalos kormánypárti és KGSZP-jelölt, illetve 29 pártonkívüli indult. Ahogy láthattuk, nem hivatalos jelöltként, vagy bizonyos esetekben pártonkívüliként mégiscsak több esély volt valamilyenre semlegesíteni a hivatalos jelöltet támogató közigazgatást, mint ellenzéki jelöltként. Szintén sokatmondó adat, hogy az ellenzéki jelöltek alig, mindössze két helyen versenghettek egymással is, sőt olyan kerületből is csak négy volt, ahol a hivatalos jelölttel szemben ellenzéki és pártonkívüli politikus egyszer-

⁸⁰ Tombor László: *Az 1926-os országgyűlési választások...* I. m. 227.

⁸¹ Az alsódabasi főszolgabíró jelentése a főispánnak (1926. 11. 22.). MNL PML IV. 401.a 24. doboz.

re tudott indulni. Emiatt az 1926-os választáson úgy tűnik, végeredményben tényleg csak egyfajta diffúz tiltakozást, elégedetlenséget tudott kifejezni az ellenzéki egyéni jelöltekre adott szavazat, ahogy azt Gratz Gusztáv leírta, még ha a jelöltállításnál az ellenzéki pártok nyilván igyekeztek olyan kerületekre koncentrálni, amelyek társadalmi jellemzőit és hagyományait kedvezőnek ítélték a maguk számára.

Választói és szavazói statisztika

A Miniszterelnökség által 1926-ban elrendelt országos statisztikai felmérés fő jelentősége az, hogy az egyének szintjéig lemenő vizsgálatot jelent: megadja, hogy pontosan kik voltak a választójogosultak, közülük kik mentek el (vagy tudtak elmenni) választani, és ők végül kire szavaztak. Magáról a felmérés céljáról, háttéréről sajnos bővebb információ nem maradt fent, az erről szóló bizalmas rendelet röviden így fogalmaz: „A küszöbön álló országgyűlési képviselőválasztásokkal kapcsolatban kormányzati érdekből át kell tekintenünk egyrészt a választókerületek összes szavazóinak, másrészt az összes leszavazottaknak valószínű és foglalkozási megoszlását a nemekre való tekintettel is.”⁸² A vallási megoszlás a nagyobb felekezetek szerinti bontást jelentett, míg a foglalkozásnál a korabeli népszámlálástól némileg eltérő, egyszerűsített kategóriákat használtak. A fennmaradt iratokból kiderül, hogy ilyen kimutatásokat már korábban, az 1925-ös és 1926-os időközi nemzetgyűlési választásokon használtak.⁸³ Az 1926-os általános, az összes egyéni, nyílt szavazású választókerületre kiterjedő felmérés adatgyűjtései csak főispáni iratok között maradtak fent,⁸⁴ míg a Miniszterelnökségnél csak utalás van a felmérésre, továbbá arra, hogy a begyűjtött

⁸² 175/1926. ME. res. rendelet (1926. 11. 20.). Uo. 25. doboz.

⁸³ MNL OL K 693 Miniszterelnökség. Prónay György államtitkár iratai, 1925. és MNL PML IV. 401.a 23. doboz. 1926/92. iratszám.

⁸⁴ Tombor László korábbi vizsgálatában Pest és Fejér megyei választókerületek kimutatásait használta fel, míg TASCHEK Zoltán e számunkban utal a felmérés soproni adataira.

statisztikákat a Központi Statisztikai Hivatalhoz küldték elemzésre.

A felmérés elrendelésekor a Miniszterelnökség részletesen, mintatáblázatokat megadva írta elő a választás után sürgősen beküldendő kimutatásokat, de a jelek szerint a főszolgabírók és polgármesterek egy részének nehezen és lassan ment ez a pluszmunka. Legalábbis a vizsgált Pest megyéből a főispán még 1927 nyarán is küldött fel kimutatásokat a Miniszterelnökségre, miután a helyi közigazgatási szereplők egy része elsőre rosszul vagy nem készítette el azokat.⁸⁵ Ez, illetve a visszaellenőrzés hiánya okozhatta azt, hogy pontos, zárt logikájú táblázat alig fordul elő: a meglévő helyi, választókerületi felmérési lapok sok számolási, elütési stb. hibát, illetve belső ellentmondást tartalmaznak. A kutatásomban vizsgált tizenöt Pest megyei választókerületből öt egyhangú volt (Alberti, Alsódabas, Gödöllő, Nagykáta, Pomáz), ahol csak a választójogosultakról vannak adatok. A tíz szavazásos kerületből pedig csak nyolc adatai maradtak fenn a főispáni iratok között, kettőé hiányoznak (Monor, Ráckeve).⁸⁶ A kimutatásokból készített adatbázis elemzésével képet kaptam 115 településen a választójogosultaknak azokról a jellemzőiről – a nemi, a vallási és a foglalkozási megoszlásukról –, amelyeket a felmérést elrendelők fontosnak tartottak. Ebből 77 településnek a szavazási adatait is fel tudtam dolgozni.⁸⁷

A választójogosultak jellemzői

A 115 vizsgált településen a választójogosultak nemi megoszlása jelentősen egyenlőtlen volt: 63% férfi és csak 37% nő. Ez az eltérő – nők számára szigorúbb – életkori (alapesetben 24, illetve 30 év) és iskolázottsági (alapesetben az elemi iskola 4, illetve 6 osztályának elvégzése) cenzusok hatását mutatja.

⁸⁵ Például az egyhangú(sított) kerületekhez tartozó főszolgabírók elsőre úgy gondolták, nekik nem kell ilyen kimutatásokkal bajlódniuk, de a Miniszterelnökség ezekről a helyekről is várta a választójogosultak statisztikáját. Lásd erről a főispán levelezését: MNL PML IV. 401.a 25. doboz.

⁸⁶ Ezenkívül a pomázi választókerület korabeli kimutatásából kimaradtak Szentendre város adatai.

⁸⁷ A részletes táblázatokat lásd a *Múltunk* honlapján: http://www.multunk.hu/wp-content/uploads/2018/04/ignacz_k_18_1.xls

A választójogosultak 1926-os vallási megoszlását össze lehet vetni ugyanezen települések összlakosságának vallási megoszlásával (az 1930. évi népszámlálás alapján).⁸⁸

1. táblázat. A négy fő felekezethez tartozók aránya a lakosság (1930) és a választójogosultak (1926) körében a vizsgált 115 településen

Felekezet	Arányuk (%) a	
	lakosságon belül	választók között
római katolikus	77,0	71,5
református	12,0	15,1
lutheránus	8,4	9,9
izraelita	1,7	2,3
továbbiak	0,9	1,2
Összesen	100,0	100,0

Eszerint a reformátusok, a lutheránusok és izraeliták felül-, míg a római katolikusok alulreprezentáltak voltak a választók körében (lásd 1. táblázat). Tombor László korábbi vizsgálatában további adatok bevonásával azt is bizonyította, hogy a reformátusok ott voltak igazán felülreprezentáltak, ahol erős helyi felekezeti közösséggel (gyülekezettel és iskolával) rendelkeztek, azaz az egyénnek már a választók közé kerülését is befolyásolta a csoporthoz tartozása. Ez ugyanis Tombor szerint elősegítette azt, hogy az egyén megszerezze a választójoghoz előírt iskolázottsági feltételt.⁸⁹ Ugyanakkor a kor választói névjegyzékeinek összeállítása közel sem szimplán adminisztratív kérdés volt, ráadásul számos technikai probléma is jellemezte, így valószínűleg az erős helyi közösség abban is segített, hogy az odatartozó egyén tényleg bekerüljön a névjegyzékbe, illetve ne kerüljön ki abból.

A választójogosultak foglalkozási megoszlását a népszámlálástól eltérő, egyszerűsített kategóriákban kellett megadni a ko-

⁸⁸ Az 1930. évi népszámlálás. I. rész. *Demográfiai adatok*. Budapest, 1932. 172–185.

⁸⁹ Tombor László: *Adalékok a református lakosság...* I. m. 24–27.

rabeli statisztikában, ez a 115 település átlagában a következő volt: kisbirtokos 29%, mezőgazdasági munkás 23%, ipari munkás 15%, iparos 7%, közalkalmazott 7%, kereskedő 2%, magánalkalmazott 2%, három további kategória (szabad kereső, nagybirtokos, nagyiparos) 1% alatti és egyéb foglalkozású 14%.

A választójogosultak összetételének részletesebb vizsgálatát azonban akadályozza a választói névjegyzékek előbb már említett problémája. Budapesten például a névjegyzékek pontatlansága akár jelentős mértéket is elérhetett a számos választójogi feltétel és azok ellenőrzésének bonyolultsága, a szervezési és adminisztrációs hiányosságok (az összeírások és azok kiigazításának kivitelezésénél, az elhalálozások és elköltözések nyilvántartásánál és azoknak a névjegyzékkel történő összevetésénél) és politikai okok (ellenzéki szavazók kihagyása, szándékosan régi, elavult névjegyzékek használata) miatt. Mindezeket nemcsak az ellenzéki politikusok és értelmiségiek, de – a politikai részrehajlás kivételével – a közalkalmazásban álló szakemberek, statisztikusok is szóvá tették.⁹⁰ A most vizsgált Pest megyei nyílt szavazásos területen szintén hasonló problémára utalnak a közigazgatás nem nyilvános iratai. Konkrétan arra, hogy a hivatalos névjegyzék összes választójogosultja „csak papiroson” van meg – ahogy a pomázi főszolgabíró fogalmazott –, a tényleges számuk akár jelentősen alacsonyabb: például a pilisvörösvári kerületben 7829 helyett csak mintegy 6000 választó van, míg a pomázi kerületben 9470 helyett 8363, Monoron pedig 7583 helyett 6694.⁹¹ Ennek egyik oka lehet, hogy a halottak és elköltözöttek itt is benne maradtak a választáson használt névjegyzékekben.⁹² A választójogosultaknak a korabeli jegyzőkönyvekben és statisztikákban megörökített „adatait” tehát érdemes kellő forráskritikával kezelni, mert azok a kortársi vélemények szerint nem a valóságot tükrözték.

⁹⁰ IGNÁC Károly: *Budapest választ.* I. m. 91–96.

⁹¹ Az első becslést a pomázi főszolgabíró adta egyik jelentésében (MNL PML IV. 401.a 24. doboz), a másik kettő egy, az ajánlásokat összegző, nem hivatalos kimutatásban szerepelt (Uo. 25. doboz).

⁹² Erre van utalás a törökbálinti kerületről szóló, már említett detektívjelentésben. Uo. 25. doboz.

A választási részvétel kérdése

A fentiekből következik, hogy csak látszólag rendelkezünk pontos és hiteles adatokkal a választási részvételről (a vizsgált területen ez 73% lenne): miután a viszonyítási pont, azaz a választójogosultak tényleges száma bizonytalan, ezért a leszavazottak arányszáma sem a valóságot tükrözi. Bár a szakirodalomban gyakran elemzik ezeket a részvételi „adatokat” a demokratikus választásoknál bevett logikus magyarázatokkal (például, hogy a politika helyzet változása, a több vagy kevesebb jelölt, az éles vagy nyugodtabb küzdelem miatt magasabb vagy alacsonyabb részvétel), ezt csupán az „adatok” időbeli vagy térbeli összevetése alapján nem lehet megalapozottan állítani. Sőt, a nyílt szavazású kerületekben további torzító tényezőket is figyelembe kell venni.

Az előzőekben szó volt róla, hogy a kormánypárt választási gépezete befolyást gyakorolt egyes választói csoportok távolmaradására, például hogy a magáncégek munkásai legalább legyenek semlegesek a hivatalos és a szociáldemokrata jelölt küzdelmében; illetve távoltartására, amikor is megfélemlítéssel vagy erőszakos eszközökkel hiúsították meg az ellenzékre történő szavazást. Azaz az éles verseny – a logikusnak tűnő magyarázatokkal szemben – végső soron akár eredményezhetett alacsonyabb részvételt is. Erre a korábban bemutatott turai kerület a legjobb példa, amelyet előzetesen a kormánypártiak is kétesélyesnek tartottak, a vizsgált területen mégis itt volt a legalacsonyabb részvétel (61%): ennek hátterében az ellenzéki hálózat megbénítása, a szavazók megfélemlítése állt. A kerületen belül a legkiugróbb települési adat az előzetesen ellenzéki községnek tartott Dányban született, ahol a jogosultaknak csak 27%-a szavaz(hat)ott. Az ehhez hasonló, meglepően alacsony helyi adatok közül van olyan, amire az ellenzéki sajtótudósítások adnak magyarázatot. A *Népszava* beszámolója szerint a biai kerülethez tartozó Perbál községben egyszerűen nem engedték voksolni a szociáldemokrata választók tömegeit, majd korán, már délután egy órakor lezárták a szavazást, és az eljárás ellen tiltakozó több száz fős tömeget szétkergették a ki-

vezényelt csendőrök.⁹³ Itt a kerület átlagos részvételi arányához (80%) képest csak a jogosultak 40%-a szavaz(hat)ott, és közülük mindössze nyolc fő az MSZDP jelöltjére.

A választási részvételi „adatokat” tehát érdemes kritikusan kezelni, és azokat újraértelmezni. Arra a kérdésre ugyan nehéz lenne választ adni, hogy akkor a különböző helyeken pontosan mekkora is volt, vagy mekkora lehetett volna a valóságos részvétel, de más szempontok bevonásával általánosabb állításokat már meg lehet fogalmazni. A Horthy-korban a közvéleményt formáló erők szinte mindegyike nemcsak jognak, de kötelességnek is tartotta a szavazást, amely a titkos választókerületekben jogilag is kötelező volt. Így minden párt és jelölt a teljes mozgósításra építette a kampányát, amelyet különböző ösztönzőkkel (személyi, anyagi és egyéb), sőt konkrét szervezéssel, leszavaztatással is igyekeztek elérni. Ennek sikere a pártok személyi hálózatán, a helyi korteseken és az egyes településeken működő bizalmikon múltott.

A korábbi, fővárosi kutatásomban arra jutottam, hogy ott az adatoknál valószínűleg magasabb, 90% körüli valóságos részvétel lehetett jellemző a korszak titkos és kötelező választásain.⁹⁴ Hipotézisem szerint a nyílt szavazású kerületekben a domináns választói magatartás szintén a részvétel volt. Ettől olyan helyeken volt érdemi eltérés, ahol a választókat különböző eszközökkel távol tartották a szavazástól. Az, hogy valaki saját elhatározásából, tudatos döntés révén ne menjen el szavazni, csak a választójogosultak egy számszerűen igen csekély kisebbségére lehetett jellemző.⁹⁵ A választási részvétel adatai tehát sem 1926-ban, de valószínűleg az egész Horthy-korban nem értelmezhetők úgy, mint a demokratikus rendszerekben, azaz a választók szabad és önálló döntéseként – az akkori részvételt sokkal inkább más, külső tényezők befolyásolták.

⁹³ *Népszava*, 1926. december 9.

⁹⁴ Ignác Károly: *Budapest választ.* I. m. 113–115.

⁹⁵ Természetesen mindennek igazolásához még részletesebb kutatások szükségesek, de jelenleg nem ismerek olyan leírást vagy elemzést, amely ellenétben állna a hipotézisemmel.

Mindezek miatt az 1926-os statisztikai felmérésnek a választási részvételre vonatkozó részletes adatait csak korlátozottan lehet elemezni. Vallási szempontból például a négy nagyobb felekezethez tartozók részvételi arányai mind a 73%-os átlag körül voltak, a reformátusoknál kicsit magasabb (77%), a lutheránusoknál kicsit alacsonyabb (68%) értékkel. De figyelembe véve az adatok problémáit, ez inkább hibahatáron belüli eltérésnek számít.

Nagyobb különbségek mutatkoztak a foglalkozási kategóriák között. A legnagyobb létszámú csoportok (kisbirtokos, mezőgazdasági munkás, ipari munkás, egyéb) részvételi arányai itt a 73%-os átlag körül, illetve kicsit alatta alakultak, ezzel szemben a kisebb létszámú, de magasabb státuszú csoportoké egyértelműen nagyobb volt. Az igen kevés nagybirtokosnál és nagyiparosnál csak ritka kivétel volt a távolmaradás (a nagybirtokosoknál csak Vác városában fordult ilyen elő). A szabad keresőknek 91%-a vett részt a választáson úgy, hogy a települések háromnegyedében minden idetartozó személy leszavazott, az átlagot itt is a legnépesebb városi adat, azaz Vác „húzta” le. A közalkalmazottaknak szintén túlnyomó többsége szavazott (átlag 90%, a települések több mint felében 100%-os részvétel), ahogy a kereskedők (86%), iparosok (86%), illetve kisebb aránnyal, de a magánalkalmazottak is (80%; e három csoportnál is sok helyen 100% volt a részvétel).

Összességében ezek az adatok – a később tárgyalandó választási eredményekből következően – a kormánypárti szavazók kiemelt szervezését mutatják. Egyben arra is utalnak, hogy a dualizmus kori egyéni befolyásolás hagyománya leginkább e többségében felső és középrétegekhez sorolható kategóriáknál működött. Ehhez képest a kisbirtokosokhoz, a mezőgazdasági és ipari munkásokhoz tartozó választók kevésbé voltak szem előtt, de ha arra volt szükség, őket könnyebben is lehetett távol tartani a szavazástól. Ugyanakkor itt utalni kell a nagy helyi eltérésekre. Fontos szerepe volt például a munkahelyi szervezésnek, ráhatásnak: a helyi munkáltatóknál dolgozókat vagy az állami alkalmazásban, komoly felügyelet alatt állókat (például a vasutasok) sokkal könnyebb volt politikailag megszervezni a

választás idejére, mint például azokat a fővárosba járó munkásokat, akik ott különböző magáncégeknek álltak alkalmazásban.

A vallás szerepe a választói magatartásban

A felekezeti kérdés fontosságát önmagában már az is mutatja, hogy az 1926-os adatgyűjtésnek ez része volt, azaz a kormányzat a vallásra mint a választói magatartást befolyásoló tényezőre tekintett. Ezen belül a katolikus–protestáns ellentét nem csak hagyományosnak volt mondható, de 1926-ban több esemény kapcsán igencsak élőnek mutatkozott.⁹⁶ Mégis, a kormányzat ekkor már sikeresen tudta az ellentét politikai jelentőségét csökkenteni. Az 1922. évi nemzetgyűlési választáson még több ellenzéki keresztény párt is indult, és azok a felekezeti kérdést részben politikai ellentété tudták tenni, ezzel szemben 1926-ban a koalíciós partner keresztény párt, a KGSZP egyedül maradt, és csak pár keresztény ellenzéki jelölt lépett fel a kormánnyal szemben.

A vizsgált területen a hivatalos jelöltek kiválasztásakor csak bizonyos mértékig vették, vehették figyelembe az adott kerület választóinak vallási megoszlását: a 13 helyből egy kivételével mind római katolikus többségű volt, de öt helyen református személy indult.⁹⁷ Ettől függetlenül választáson már csak kivételes esetben vált jelentősen eltérővé a katolikusok, illetve a reformátusok szavazása. Leginkább a biai kerületben, ahol a református F. Szabó Géza hivatalos jelölttel szemben a katolikus Navratil Dezső szintén kormánypártiként lépett fel. Ez mind a kampányban, mind az eredményekben érzékelhető volt: a szavazók egy része inkább a vele azonos vallású jelöltet támogatta. A felekezet szerinti szavazásnak azonban határt szabott a választás általános jellemzője, azaz a hivatalos jelölt preferált

⁹⁶ Lásd TOMBOR László: Adalékok a református lakosság... I. m. 31–32.

⁹⁷ Az alberti kerület evangélikus többségű volt, ott a hivatalos jelölt katolikus lett. A református jelöltek olyan helyen is indultak, ahol a választók egy jelentős kisebbsége is az volt (Alsódabas, Bia), de ott is, ahol csak 15% körüli volt a reformátusok aránya (Gyömrő, Nagykáta). Végül Aszódon csak 7% volt református, 34% evangélikus és 54% katolikus mellett, de ott a református vallású hivatalos jelölt apósa evangélikus egyházi személy volt.

helyzete, így ő, ha kisebb különbséggel, de a katolikusok között is többséget szerzett.⁹⁸ Ehhez hozzájárult az a korábban említett gyakorlat, hogy a főispán az egyházi vezetésen keresztül igyekezett megfegyvelmezni a nem hivatalos jelöltet támogató helyi, jelen esetben katolikus papokat. Emellett más, finomabb eszközöket is bevetettek a katolikus választók megnyerésére, így például a kampányidőszakban igen gyors döntés született a zsámbéki katolikus templom 23 millió koronás kimeszeltetése iránti kérelemről. A főispán a helyieknek küldött válaszlevelében természetesen hangsúlyozta, hogy az összeget a hivatalos jelölt „hathatós közbenjárására” tudja biztosítani.⁹⁹

Más szempontból volt jelentősége a felekezetenek a váci kerületben, ahol két katolikus jelölt, Szabóky Alajos államtitkár és az ellenzéki legitimista Andrassy Gyula vívott presztízscsatát. Itt a református választók érthető okokból kevésbé támogatták Andrassyt, aki azonban a katolikus szavazatoknak is kevesebb mint egynegyedét kapta meg az egyébként igencsak eldurvult, csalással és erőszakkal kísért választáson.¹⁰⁰

Részben a valláshoz is kapcsolódott a korszak antiszemitizmusának, és az abból fakadó ellentéteknek a kérdése. A vizsgált területen 1926-ban éppen az izraelita vallású szavazók magatartása volt a leghatározottabb: 90%-uk a hivatalos jelöltet támogatta (a települések négyötödében ez az arány 100% volt).¹⁰¹ Egyedül csak a szintén hivatalos, de KGSZP-jelölttel szemben mutattak némi tartózkodást a soroksári kerületben (66%). Mindez jelentős különbséget jelentett a fővároshoz képest, ahol a szavazók tömegei leginkább az ellenzéki liberális erőket támogatták, illetve egy kisebb részük a szociáldemok-

⁹⁸ F. Szabó és Navratil szavazatarányai összességében: 67%–21%, a katolikusok között: 59%–28%, a reformátusoknál: 82%–8%. (A további szavazatokat a harmadik, MSZDP-jelölt kapta.)

⁹⁹ Korábban volt róla szó, hogy F. Szabó számos ilyen helyi ügy megoldását el tudta érni. MNL PML IV. 401.a 24. doboz.

¹⁰⁰ Andrassy a katolikusok között 24%-os, a reformátusoknál 10%-os, összességében 20%-os eredményt ért el.

¹⁰¹ A gödöllői kerületben a főispán külön foglalkozott a helyi zsidó hitközség vezetőjével és rabbijával, „megnyugtatta” őket, nyilván, hogy a hivatalos jelöltet, Endre Zsigmondot támogassák. Uo.

ratákra voksolt.¹⁰² A főváros és tágabb környéke között ezt az eltérést nyilván nagyban magyarázza a titkos és a nyílt szavazás különbsége, de a társadalmi helyzet is teljesen eltérő volt: míg Budapesten az izraelita vallásúak meghatározó kisebbséget alkottak, addig a környező településeken csak szóróványt jelentettek. Ebből a szempontból a vizsgált területen Vác városa különbözött a többi településtől (ott több mint 600 fő, a választók 11,6%-a volt izraelita vallású), ahol viszont a legitimista politikussal szemben érthető okokból szinte kivétel nélkül (99%) a számukra mérsékeltebb, kormánypárti jelöltet támogatták.

A foglalkozás szerepe a választói magatartásban

A Horthy-korban a társadalmi státuszból fakadó megosztottság fontosságát mind a kortársak, mind az utólagos értékelések megerősítik. Ezt legtöbbször a foglalkozásra egyszerűsítik le, és ez szerepelt az 1926-os statisztikai adatgyűjtés másik fontos kategóriájaként.¹⁰³ A vizsgált területen a szavazásos kerületek fennmaradt adataiból a hivatalos jelöltekre vonatkozókat mutatja be az *2. táblázat*.¹⁰⁴

¹⁰² IGNÁC Károly: *Budapest választ.* I. m. 131–134.

¹⁰³ A felmérés kategóriái abból a szempontból jobbak, mint a korabeli népszámlálásiak, hogy külön szerepeltek a köz- és a magánalkalmazottak, a szabad keresők, illetve a nagy- és a további iparosok. Ugyanakkor számos kérdés is felmerül. Mi alapján különítették el az egyes kategóriákat, például a nagy- és kisbirtokosokat, vagy utóbbiakat és a mezőgazdasági munkásokat? Milyen foglalkozások kerültek az egyéb kategóriába? Egységes volt-e a besorolás és az elkülönítés, vagy ez a kimutatás helyi összeállítóin múlt? Források hiányában ezekre nehéz választ adni, így az alább közölt eredmények értékelésénél e bizonytalanságokat figyelembe kell venni.

¹⁰⁴ Ez hét kerületet jelent, mert ide a gyömrőit nem vettem bele: ott a Kossuth-párti, októbrista jelölt bár megszerezte a szükséges ajánlásokat, a nem szabad versenyre hivatkozva mégis visszalépett. Ugyanakkor a visszalépést csak a választás napján fogadták el, így a már megkezdett szavazás leállításával (96%–4%-os állásnál) lett egyhangú a kerület. A hét tényleg szavazásos kerület 65 településén átlagban a szavazatok 66%-át szerezték meg a hivatalos jelöltek. A táblázat csökkenő sorrendben adja meg az egyes kategóriák szavazatarányait.

2. táblázat. A hivatalos jelöltek szavazatarányai az egyes foglalkozási kategóriákban (65 településen)

Foglalkozási kategória	Arány (%)
közalkalmazottak	96,9
nagybirtokosok	95,6
nagyiparosok	86,7
szabad keresők	84,9
kereskedők	84,3
magánalkalmazottak	83,1
kisbirtokosok	76,4
iparosok	73,8
egyéb foglalkozásúak	71,4
átlag	66,3
mezőgazdasági munkások	59,1
ipari munkások	37,3

A hivatalos jelöltek szavazói között erősen felülreprezentáltak voltak a közalkalmazottak, a nagybirtokosok, továbbá a nagyiparosok, a szabad keresők, a kereskedők és a magánalkalmazottak: a települések túlnyomó többségében minden e csoportból származó szavazat a hivatalos jelőltre esett. Ráadásul e kategóriáknál, mint láthattuk, már a választási részvétel is kiugróan magas volt. Az eredmények nemcsak azt erősítik meg, hogy ezek a csoportok adták a kormánypárt fő bázisát, de arra is utalnak, hogy nagy részüket szervezeten szavaztatták le, és esetükben nem beszélhetünk szabad döntésről, még ha ők maguk akár nyomás nélkül is a hivatalos jelöltet támogatták volna. Ez legteljesebben a függő helyzetű közalkalmazottaknál működött, de a kis létszámuk és pozíciójuk miatt szem előtt lévő értelmiségieknél, kereskedőknél és magánalkalmazottaknál is hatásos volt. Ha kisebb mértékben, de szintén az átlagosnál több szavazatot kaptak a hivatalos jelöltek a kisbirtokosoktól és az iparosoktól, míg az átlagnál kevesebbet a mezőgazdasági munkásoktól, és jelentősen kevesebbet az ipari munkásoktól –

utóbbi volt az egyetlen kategória, ahol a kormánypártnak nem volt meg az abszolút többsége (csak 37%).

Nem meglepő módon a szociáldemokrata jelöltek négy olyan kerületben tudtak elindulni, ahol jelentősebb számban laktak ipari munkások, és azokon a helyeken átlagban a szavazatok 24%-át szerezték meg.¹⁰⁵ Szavazóik között csak egy réteg volt felülreprezentált, de az erősen: az ipari munkásoké, akiknek többsége (58%) a nyílt szavazás ellenére is a szociáldemokratákra szavazott. A baloldali jelöltek kicsivel átlag alatt szerepeltek a mezőgazdasági munkások (22%) és az iparosok (19%) között, jelentősen átlag alatt a kereskedők (12%) és a magánalkalmazottak (11%) között, míg a többi kategóriában minimális számú szavazatot kaptak.

A többi nem hivatalos jelölt (e kategóriába kormánypártiakat, ellenzékieket és pártonkívülieket vontam össze, akik átlagban a szavazatok 24%-át érték el)¹⁰⁶ összességében a helyi viszonyokhoz alkalmazkodva, a hivatalos jelölt által „meghagyott” választók körében tudta kialakítani a táborát, általában inkább az alsóbb rétegekre, azok közül is a mezőgazdasági munkásokra (32%) támaszkodva. Szavazóik között még a kisbirtokosok voltak felülreprezentáltak (27%), illetve ha az adott kerületben nem volt szociáldemokrata jelölt, akkor az ipari munkások is.¹⁰⁷ Ha átlag alatt is, de kaptak szavazatot még az iparosoktól (18%), szabad keresőktől és magánalkalmazottak-

¹⁰⁵ Egyben itt, a biai, pilisvörösvári, soroksári és törökbálinti kerületekben volt a legjelentősebb a német anyanyelvű lakosság aránya a vizsgált területen. Az országosan 12 nyílt szavazású kerület közül, ahol MSZDP-jelölt végül indulni tudott, TILKOVSKY Lóránt szerint nyolcban számottevő volt a német lakosság, akiket a szociáldemokraták külön is próbáltak szervezni. (*A Szociáldemokrata Párt és a nemzetiségi kérdés Magyarországon, 1919–1945*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1986. 34.) E számunkban TASCHEK Zoltán elemzi a (német) nemzetiségi, a vallási és a szociális kérdés hatását választói magatartásra az 1922-es soproni eset példáján. Az 1926-os választói felmérésbe azonban a kormányzat nem vette bele a nemzetiségi megoszlás szerinti szavazás vizsgálatát.

¹⁰⁶ Ez hat kerületet érintett, mert a gyömrőit itt sem vettem bele, lásd 104. lábjegyzet.

¹⁰⁷ A többi nem hivatalos jelölt az ipari munkás szavazatok 15%-át szerezte meg, ha volt a kerületükben MSZDP-jelölt is (három helyen), míg ha nem volt, akkor 41%-át (másik három kerületben).

tól is (16-16%), míg a több csoport, mint láthattuk, már egyértelműen a hivatalos jelölt mellett állt.

„Ezek olyanok, kik pénz nélkül nem mennek sehová, nem csinálnak semmit”¹⁰⁸ – a korrumpálás hatása a választási magatartásra

A váci kerület 1926-os választása sok szempontból a dualista kor hagyományainak továbbélését mutatja.¹⁰⁹ Két országosan ismert politikus került szembe egymással:¹¹⁰ hivatalos jelöltként a kormány pénzügyi államtitkára, Szabóky Alajos, és pártönkívüli legitimistaként a már idős ifj. Andrássy Gyula, akit először több mint negyven évvel korábban, 1884-ben választottak meg parlamenti képviselőnek. Az 1926-os „tét nélküli” országos választás körülményei között tehát egy igazi presztízsküzdelem volt ez, amely országos figyelmet keltett, de ebből fakadóan sokkal fontosabbnak látszik az országos és helyi politikusok számára, mint a választók tömegeinek. Bethlen István és Andrássy politikai viszonyát már évek óta az éles szembenállás jellemezte, így a legitimista sajtó szerint a miniszterelnök nem tudta volna elviselni, hogy Andrássy újra bejusson az országgyűlésbe.¹¹¹ Vác város – ahol a kerület választóinak majdnem

¹⁰⁸ Papp József detektívfőnök-helyettes jelentése a főispánnak Vacról (1927. 03. 02.). MNL PML IV. 401.a 24. doboz.

¹⁰⁹ Az 1918 előtti választásokról a korábban hivatkozott munkánkon túl lásd: CIEGER András: Karnevál és hadjárat – A dualizmus kori választási kampányok. In: FEITL István (szerk.): I. m. 35–56.

¹¹⁰ A nem túl ismert szociáldemokrata jelölt, Tuba Károly csak az ajánlásai beadásáig jutott el, azok közül a választási biztos túl sokat talált érvénytelennek. 1922-ben a kerületben még mindhárom irányzat jelöltje eljutott a szavazásig, az alapválasztáson az akkor helyi legitimista jelölt kapta a legkevesebb szavazatot és esett ki, majd a pótválasztáson a szintén helyi kormánypárti jelölt győzött a szociáldemokratával szemben.

¹¹¹ A két politikus viszonyáról, az 1922-es soproni választás fényében, lásd e számunkban TASCHEK Zoltán tanulmányát. 1926-ról: KARDOS József: Ifj. Andrássy Gyula gróf utolsó éve. *Történelmi Szemle*, 1994/3–4. 299–309., 305–306. – Ugyanakkor a kormány a radikálisnak tekintett, ellenzéki legitimisták bejutását máshol is megakadályozta. PÜSKI Levente: Egy harcos legitimista a Horthy-korszakból: Pallavicini György. In: VELKEY Ferenc (szerk.): *Történeti Tanulmányok XVIII.* A Debreceni Egyetem Történelmi Intézetének kiadványa, Debrecen, 2012. 181–200., 196–197.

kétharmada lakott – vezetése egyértelműen a kormánypárti jelölt mellett állt, élén a kerület korábbi nemzetgyűlési képviselőjével, Krakker Kálmánnal, aki 1924 óta polgármester is volt. A legitimista ellenpárt helyi vezetője Hornyánszky Zoltán újságíró és politikus volt, 1920 és 1922 között a kerület kereszténypárti képviselője, majd 1922-es bukása után a Váci Keresztény Újság főmunkatársa 1925-ös eltávolításáig.¹¹²

A siker érdekében a két tábor minden eszközt bevetett, miközben egymást vádolták csalással, erőszakkal, törvényteleniséggel, vagy éppen az MSZDP-jelölt kiesése után a szocialistákkal történő együttműködéssel. A váci polgármester korábban már bemutatott kampányszámlájából egyértelmű, hogy a kormánypárt tényleg korrumpálta a választókat etetés-itatással és szavazatvásárlással, de a főispánhoz befutó bizalmas jelentések szerint az ellenpárt is hasonló eszközökkel élt. A helyi közigazgatás és a hatóságok itt is egyértelműen segítették a hivatalos jelöltet, és korlátozták az ellenfelét mind a kampányban, mind a választás napján. Végül az egyik községben, az Andrassy-pártinak tartott Vácrátóton a szavazást erőszakos esemény kísérte: csendőrsortűz dördült, amely halálos áldozatokkal járt. Az események pontos lefolyását nehéz lenne rekonstruálni az egymásnak ellentmondó beszámolókból és jelentésekből. Azokból és a község szavazási eredményéből annyi azonban egyértelmű, hogy a konfliktusra azért került sor, mert Andrassy helyi kortesei közül többeket letartóztattak, majd nem engedték szavazni a támogatóit.¹¹³

Az országos visszhangot kiváltó, botrányos helyi választás eredményét Andrassyék megtámadták. Ez azonban nem volt egyszerű feladat. A választók 5%-a (de legfeljebb 500 fő) adhatta be panaszt 30 napon belül a közigazgatási bíróságnál, külön igazolva, hogy nekik az adott kerületben van választójoguk, külön hitelesítve az aláírásukat (községi előjáróság/városi ta-

¹¹² FORRÓ Katalin: I. m. 12–15.

¹¹³ Vácrátótot a főispánhoz érkező bizalmas jelentések is egyértelműen Andrassy-párti községnek írták le a választás előtt és után is. Ehhez képest a legitimista jelölt csak 63 szavazatot (24%) kapott úgy, hogy a kerületben itt volt a legalacsonyabb a részvételi arány (68%, míg a hasonló kis községekben 73–93%).

nács, járásbíróság vagy közjegyző által), és befizetve az eljárási költség előzetes fedezetét.¹¹⁴ A kormánypárt választási gépezete azonban igyekezett ezt minden eszközzel megakadályozni: a főispán arra utasította a főszolgabírókat, hogy a „kellemetlenséget okozó”, ugyanakkor a benyújtó fél részéről sok utánjárást követelő petíciók „sikertelensége érdekében minden lehető követess el”.¹¹⁵ A pomázi kerületben a keresztényszocialista Benárd Ágoston volt miniszter valószínűleg sikerrel tudta volna megtámadni Almásy László, a kormánypárt ügyvezető alelnökének egyhangú mandátumát, miután a helyi főszolgabíró leírása szerint is törvénysértő eljárással utasították el az ajánlásait.¹¹⁶ A választást követően az ellenzéki politikus – közjegyzővel járva a vidéket – még össze tudta szedni a szükséges számú aláírást a panaszhoz, és azt be is adták a bíróságra, de a főszolgabíró vezetésével a közigazgatás sikeres ellenakcióit indított, amelynek nyomán az érintett választók több mint fele visszavonta az aláírását.¹¹⁷ Benárdék még próbálkoztak azzal, hogy 41 fő részéről újabb nyilatkozatot adtak be, hogy a panasz visszavonását csak megtévesztés és hatósági kényszer miatt írták alá. Végül azonban a közigazgatási bíróság döntése értelmében nem

¹¹⁴ 1925. évi XXVI. tc. 106–108. §.

¹¹⁵ A főispán levele az összes főszolgabírónak (1926. 12. 16.). MNL PML IV. 401.a 26. doboz. – A vizsgált 15 kerületből háromnak az eredménye ellen adtak be panaszt: a már bemutatott ráckevei választást peticionálta meg a hivatalos jelölt, illetve a váci és a pomázi a keresztény ellenzékiek. A szociáldemokraták nem kíséreltek panaszok benyújtásával.

¹¹⁶ Benárd beadott ajánlásainak száma bőven meghaladta a választók 10%-át, de a választási biztos olyan sokat minősített érvénytelennek, hogy az az előírt mérték alá csökkent. Ilyenkor a törvény szerint a jelöltnek pótlásra van lehetősége (1925. évi XXVI. tc. 62. §. 17.), de Benárdnak és hozzá hasonlóan az MSZDP-jelöltnek nem adták meg ezt a lehetőséget, így vált egyhangúvá a kerület.

¹¹⁷ Egy petíciót támogató kisoroszi lakos úgy volt hajlandó visszavonni az aláírását, ha fizetés nélkül rendezettnek veszik az 1927. évi adóját. Ezt a visszavonást szervező helyi tisztviselő meg is tette, de főszolgabírói felhatalmazás nélkül. Később, amikor kiderült az adóhiány, azzal védekezett, hogy akkor minden eszközt megragadott a panasz visszavonatása érdekében, és úgy gondolta, erre lesz pénz.

maradt elegendő érvényes aláírója a panasznak, így az ügyet érdemi tárgyalás nélkül lezárták.¹¹⁸

Hasonló akcióval próbálkoztak a váci kerületben, hogy elérhetetlenítsék Andrásseyék panaszát is. Erről részletesebb információ maradt fent egy detektívjelentés révén, amely a beadott panasz ügyében az „előzetes bizalmas nyomozás és puhatolás” megállapításait összegezte.¹¹⁹ A jelentés községenként, név szerint végigvette, hogy a petíciót támogatók közül kit lehet és kit nem lehet rávenni az aláírása visszavonására, illetve ki kétséges és kivel nem kell foglalkozni, mert úgysem érvényes az aláírása. Szerepelt az is, hogy kire lehet a munkahelyén, a felettesén keresztül nyomást gyakorolni, de a jelentést készítő inkább az anyagi ösztönzést ajánlotta, olyan helybeli emberek segítségére támaszkodva, akik „tudnak hatni” az emberekre. „Azon egyének, kiket számításba vettünk, kizárólag pénzért fogják visszavonni az aláírást kb. 20 és 30 pengős összegekért, mert aláírásukért Andrásseyéktől is kivétel nélkül pénzt kaptak, nagyjából fejenként 100–200 ezer koronát, azok pedig, akik az aláírások összegyűjtésén dolgoztak 1–3 millió koronát kaptak.” – összegzett a detektív, majd megerősítette, hogy szerinte a lefizetés a legkevésbé problémás megoldás: „Az aláírások visszavonásával szép szóval semmi szín alatt sem boldogulunk, az erőszakos fellépés, hatósági presszió, ebben a választóközvetben csak néhány esetben járna sikerrel és valószínű, hogy az is menne Hornyánszkyékhoz panaszra, aki abból igyekezne nagy dolgot csinálni és inkább elmérgesítené a helyzetet.”

A jelentést készítő detektív tehát olyannak írta le a községek lakosait, akiket csak az anyagiak érdekelnek – ahogy ezt a fejezet címében szereplő idézet is mutatja. Ennek hátterében azonban ott állt az a választási gyakorlat, amely 1922-től újra meghonosodott Magyarországon, és amelyből a nyílt sza-

¹¹⁸ A pomázi kerület választási dossziéja: MNL PML IV. 401.a 25. doboz.; külön a panaszról: Uo. 26. doboz. Lásd még: RUSZOLY József: I. m. 409., 413.; TOMBOR László: *Az 1926-os országgyűlési választások...* I. m. 228.

¹¹⁹ Papp József, az államrendőrség budapestvidéki kerületének főkapitány-ságán dolgozó detektívfőnök-helyettes jelentése a főispánnak (1927. 03. 02.). MNL PML IV. 401.a 24. doboz.

vazás következményeként kiirthatatlan volt a korrumpálás.¹²⁰ Ráadásul a másik oldalról, a választás általános tétnélküliségére tekintettel akár egyfajta alkalmazkodó, egyben racionális szavazói magatartásnak is tekinthetjük a politikai állásfoglalás áruba bocsátását, akár egyedileg történik, akár helyi csoportok vezetői által szervezve. A választók befolyásolásának, főleg korrumpálásának eszközei közül többet a jogszabályok ugyan kifejezetten tiltottak, de a választás módjából fakadóan azok mégis fennmaradtak. Ahogy láthattuk, a választók etetés-itatása, konkrét lefizetése, más anyagi vagy egyéb előnyökben részesítése (vagy annak ígérete) rendre előkerülnek a forrásokban, főleg olyan helyeken, ahol a jelöltek között éles küzdelem bontakozott ki. Valószínűleg elsősorban azokat az alsóbb státuszú csoportokat célozták meg így, amelyeknél a korábbiakban már részletezett más meggyőzésre, befolyásolásra kevesebb lehetőség volt.

A korrumpálás rendszerszintű problémáját a későbbiekben a kormánypárt és a közigazgatás is érezhette: az 1935. évi országgyűlési választásról szóló főszolgabírói jelentésekben például többször írnak a választók magatartásának számukra negatív átalakulásáról. „Az abonyi választókerület az elmúlt években lefolyt választásokból kifolyólag igen el van rontva, mert az 1931. évben lefolyt választásokon a jelöltek cirka 150.000 pengőt költöttek el, s most mindenki, – még a komoly kisgazdák is, akik különben az egységspárt jelöltjét támogatják, – pénzt várnak s lelkesedésből nem dolgoznak s minden lépésüket megfizettetik” – szolt a helyi főszolgabíró jelentése –, így „sajnos az elrontott abonyi választó kerületben a képviselő megválasztása elsősorban is pénzkérdés”.¹²¹ Ahogy a törökbálinti és pilisvörösvári kerületben is „a választók pénzéhesen várják a múlt megismétlődését”.¹²²

¹²⁰ Bár a titkos szavazás kijátszható volt akkor és ma is, mégis ez bizonyult a legjobb módszernek a választók közvetlen korrumpálásának visszaszorítására.

¹²¹ Az abonyi főszolgabíró jelentése (1935. 03. 27.). MNL PML IV. 401.a 53. doboz: 1935/40. – Az 1935-ös Gömbös-féle választást a kormánypárt és a közigazgatás szempontjából is több konfliktus jellemezte.

¹²² A budakörnyéki főszolgabíró jelentése, 1935. Uo. 54. doboz.

Visszatérve az 1926-os váci ügysz, Andrassyék panaszát mégsem sikerült visszavonadni, azt a közigazgatási bíróságnak érdemben kellett tárgyalnia. A petíciót beadók 63 tételen át sorolták az erőszak, szabadságkorlátozás, fenyegetés, megfélemlítés, előnyökkel és hátrányokkal történő befolyásolás eseteit, amelyek szerintük a választás eredményére döntő befolyással voltak. A bíróság végül egy enyhébb megítélésű esetet, a kormánypárti jelölt ingyenes kortesvacsoráját emelte ki, és arra hivatkozva semmisítette meg a mandátumát. Így az eljárásban a többi üggyel, a hatósági és közigazgatási személyek jogellenes magatartásával vagy a vácrátóti csendőrsortúzzal nem kellett érdemben foglalkoznia. Miután az elmarasztalt Szabóky Alajos választójogát sem függesztette fel, ezért ő a döntés után kiírt időközi választáson újraindulhatott, és miután ellenfele nem jelöltette magát, egyhangúlag meg is szerezte a váci mandátumot.¹²³

*

Összességében tehát az 1926-os választásnak a kormánypártot szolgáló közigazgatás és a nyílt szavazás működése olyan meghatározó tényezői, amely mellett igencsak kevés tér maradt a szabad választói döntéseknek. Hiába valószínűsíthetjük az erős befolyásolástól függetlenül is létező kormánypártiságot a hivatalos jelöltekre leginkább szavazó csoportok, például a közalkalmazottak körében, annak mértékéről, változásáról nem rendelkezünk – legalábbis a választási adatokból származó – reális információkkal. Ahogy az országos közhangulatról sem. A kevésbé korlátozott titkos városi szavazás ugyan mutat bizonyos jellemzőket és tendenciákat, de sem az ottani eredmények, sem az ott bekövetkezett változások nem terjeszthetők ki az ország egészére. Az 1922-es és az 1926-os parlamenti választás eredményei közötti egyértelmű különbség, a nagyobb mértékű kor-

¹²³ RUSZOLY József: I. m. 416., 433–434.; TOMBOR László: Az 1926-os országgyűlési választások... I. m. 229. – Andrassy arra hivatkozott, hogy a bíróság döntése elvi szempontból, a törvénysértés kimondása miatt fontos, de nyílt szavazás mellett nem kíván indulni. *Népszava*, 1927. november 5.

mánpárti győzelem több olyan okkal is magyarázható, amely független volt a szavazók tömegeinek állásfoglalásától. A közel azonos választási rendszer ellenére a politikai helyzet jelentősen átalakult, a nem demokratikus rendszer megszilárdult, abba az ellenzék jó része betagozódott, és kiépült a kormányhű választási gépezet, amely összességében jól szervezetten működött 1926-ban. Ehhez hozzávehetjük annak hatását, hogy szűkebb értelemben, a mindig könnyebben megragadható polgári-értelmiségi közhangulat esetében tényleg arra mutatnak a jelek, hogy az a politikai és gazdasági konszolidáció hatására erősebben Bethlen- és kormánytámogatóvá vált. Mindezek a változások már önmagukban elegendők voltak ahhoz, hogy az alsó státuszú társadalmi rétegek véleménye, akarata ne számítson, és a nyílt szavazású kerületekben a kormány választási gépezetének pont az volt a feladata, hogy akár a helyi közhangulattól függetlenül is egyértelműen biztosítsa a hivatalos jelöltek győzelmét. Így a választási eredményekből nem tudhatjuk meg, hogy az alsó társadalmi rétegek szintén értékelték-e, és ha igen, mennyire a bethleni konszolidációt, annak rendteremtését és gazdasági eredményeit. Vagy pedig relatív, illetve valóságos szegénységük miatt – beletörődve, alkalmazkodva vagy valamilyen módon tiltakozva – továbbra is elégedetlenek maradtak.